

Aksjeselskapers rettigheter etter EMK

av Jørgen Reinholdtsen

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap
ved Universitetet i Tromsø
Det juridiske fakultet
Våren 2010*

Innhold

Kapittel 1 Innledning.....	4
1.1 Temaets aktualitet.....	4
1.2 Problemstillingen.....	4
1.3 Nærmere om valget av aksjeselskap som studieobjekt	5
1.4 Nærmere om EMK	5
1.4.1 Historisk bakgrunn	5
1.4.2 EMKs rettslige status – på internasjonalt og nasjonalt nivå.....	6
1.4.3 EMK – struktur og oppbygning.....	6
1.4.4 EMD som håndhevingsorgan	7
1.5 Metode og rettskildebilde	7
1.6 Hensyn som taler for og mot at aksjeselskaper får menneskerettighetenes vern	9
1.7 Oversikt over den videre fremstillingen	11
Kapittel 2 Hvilke aksjeselskaper kan klage til EMD?	12
2.1 Noen utgangspunkter.....	12
2.2 Det må være en «organisasjon».....	12
2.2.1 Hvorvidt et aksjeselskap er en «organisasjon».....	12
2.2.2 Nærmere om aksjeselskapers klagerett ved oppløsning	14
2.3 Organisasjonen må være «frivillig» («non-governmental»)	15
2.3.1 Innledning.....	15
2.3.2 Kan offentlig eide aksjeselskaper være «non-governmental»?	16
2.3.3 Privateide aksjeselskaper	20
2.4 Kravet om at organisasjonen må hevde å være «utsatt for en overtredelse».....	20
Kapittel 3 Hvilke menneskerettigheter kan påberopes av aksjeselskaper? 21	
3.1 Noen utgangspunkter.....	21
3.2 EMK	22
3.2.1 EMK artikkel 1 – Forpliktelse til å respektere menneskerettighetene.....	22
3.2.2 Artikler i EMK som har liten eller ingen praktisk betydning for aksjeselskaper	23
a) EMK artikkel 2 – Retten til liv	23
b) EMK artikkel 3 – Forbud mot tortur	23
c) EMK artikkel 4 – Forbud mot slaveri og tvangsarbeid	23
d) EMK artikkel 5 – Retten til frihet og sikkerhet.....	24

e) EMK artikkel 9 – Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet.....	25
f) EMK artikkel 12 – Retten til å inngå ekteskap	26
3.2.3 EMK artikkel 6 – Retten til en rettferdig rettergang	26
3.2.4 EMK artikkel 7 – Ingen straff uten lov.....	29
3.2.5 EMK artikkel 8 – Retten til respekt for privatliv og familieliv	29
a) Ordlyd og formål	29
b) EMK artikkel 8 i lys av konvensjonsorganenes praksis	31
c) Retten til respekt for hjem.....	31
d) Retten til respekt for korrespondanse	33
e) Retten til respekt for privatliv	34
f) Kort om inngrepsterskelen etter EMK artikkel 8 nr. 2	36
3.2.6 EMK artikkel 10 – Ytringsfrihet	37
3.2.7 EMK artikkel 11 – Forsamlings- og foreningsfrihet	40
3.2.8 EMK artikkel 13 – Retten til et effektivt rettsmiddel.....	43
3.2.9 EMK artikkel 14 – Forbud mot diskriminering.....	44
3.2.10 EMK artikkel 41 – Rimelig erstatning	45
3.3 Tilleggsprotokoll nr. 1	48
3.3.1 Generelt om protokollen og dens relevans for aksjeselskaper	48
3.3.2 TP-1 artikkel 1 – Vern om eiendom	48
3.4 Tilleggsprotokoll nr. 4.....	49
3.5 Tilleggsprotokoll nr. 7	49
3.5.1 Generelt om protokollen og dens relevans for aksjeselskaper	49
3.5.2 TP-7 artikkel 2 – Ankerrett i straffesaker	49
3.5.3 TP-7 artikkel 3 – Erstatning for uriktig domfellelse.....	50
3.5.4 TP-7 artikkel 4 – Rett til ikke å bli stilt for retten eller straffet to ganger	50
Kapittel 4 Avsluttende bemerkninger	51
4.1 Oppsummering av aksjeselskapers menneskerettsvern.....	51
4.2 Vurdering av EMDs rettsutvikling	51
4.3 Veien videre for aksjeselskapers menneskerettsvern	53
Kildeliste	55

Kapittel 1 Innledning

1.1 Temaets aktualitet

Den 20. november 2007 avsa Norges Høyesterett dom i en sak mellom flere aksjeselskaper på den ene siden, og den norske stat på den andre siden.¹ Spørsmålet i saken var om ligningsmyndighetene kunne kreve tilgang til et elektronisk arkiv tilhørende ett av selskapene, og i den forbindelse ta kopi av materialet for senere gjennomsyn på ligningskontoret. Høyesterett ga staten medhold. I ettertid har de tapende parter brakt saken inn for den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg (EMD), med påstand om at kravet om tilgang og kopiering er i strid med artikkel 8 i den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), som sikrer enhver rett til respekt for privatliv og familieliv.²

EMD har ennå ikke tatt stilling til om klagen skal fremmes til realitetsbehandling. Bare det at klagen er til vurdering viser imidlertid at menneskerettighetenes nedslagsfelt har utvidet seg betraktelig siden vedtagelsen av EMK i 1950. Denne konvensjonen, som først og fremst var utformet til beskyttelse av individer mot overgrep fra myndighetene, har etter hvert blitt et verktøy som i stor grad også kan påberopes av juridiske personer – herunder aksjeselskaper og andre sammenslutninger – som vern mot ulike typer inngrep fra offentlige myndigheter.

1.2 Problemstillingen

Det jeg i denne avhandlingen skal se nærmere på, er i hvilken utstrekning aksjeselskaper kan påberope seg menneskerettighetene som følger av EMK. Dette reiser to spørsmål. Det første spørsmålet dreier seg om aksjeselskapers partsevne: hvilke aksjeselskaper har rett til å klage til EMD med påstand om menneskerettsbrudd? Det andre spørsmålet er hvilke menneskerettigheter som beskytter aksjeselskaper. Dette fordrer en undersøkelse av menneskerettighetenes innhold.

Andre prosessuelle vilkår for å få en sak behandlet i EMD, for eksempel kravet om at nasjonale rettsmidler må være uttømt, blir ikke drøftet. Materielle spørsmål som ikke har betydning for å klarlegge utstrekningen av aksjeselskapers vern, vil heller ikke bli berørt.

¹ Rt. 2007 s. 1612

² *Bernh. Larsen Holding AS and others v. Norway* (24117/08)

1.3 Nærmere om valget av aksjeselskap som studieobjekt

Et aksjeselskap er en variant av juridiske personer, og kjennetegnes blant annet ved at selskapet driver næringsvirksomhet eller i hvert fall har et økonomisk formål. Et aksjeselskap krever ikke mer enn én eier – aksjonær – men vanligvis har selskapet flere aksjonærer. Aksjonærenes eierandel beregnes ut fra deres andel av selskapets aksjekapital. Det karakteristiske ved aksjeselskaper er at aksjonærene ikke hefter for selskapets forpliktelser ut over det som er innbetalt i aksjekapital. Derimot har aksjonærene rett til overskuddet av selskapets virksomhet. Den enkelte deltagers økonomiske risiko er altså begrenset til det han har innbetalt, samtidig som den økonomiske gevinsten kan bli stor.

Med aksjeselskaper forstår jeg i denne fremstillingen ethvert selskap hvor samtlige eieres ansvar er begrenset til det de har innbetalt i aksjekapital. Fremstillingen omfatter altså allmennaksjeselskaper så vel som aksjeselskaper.

Grunnen til at jeg har valgt å fokusere på aksjeselskaper, er at disse utgjør en særlig praktisk variant av juridiske personer. Jeg vil likevel flere steder omtale juridiske personer i sin alminnelighet. Dette er fordi aksjeselskapers vern for en stor del er sammenfallende med andre juridiske persons vern. Separate drøftelser av aksjeselskapers vern vil bare være påkrevd i forhold til bestemmelser som gir ulikt vern for ulike typer juridiske personer.

1.4 Nærmere om EMK

1.4.1 Historisk bakgrunn

Europarådet («Council of Europe») er en mellomstatlig organisasjon som ble stiftet av ti europeiske stater (deriblant Norge) i London 5. mai 1949. Antallet medlemsstater har senere vokst, og i dag har organisasjonen 47 medlemsstater. Hviterussland er den eneste europeiske staten som ikke er medlem i Europarådet.

Europarådets formål var og er å arbeide for europeisk integrasjon, ved blant annet å fremme grunnleggende rettsstatsprinsipper som demokrati og menneskerettigheter.³ Dette førte til at

³ Se <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=nosObjectifs&l=en>

man allerede 4. november 1950 vedtok konvensjonen om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK). Alle de 47 medlemsstatene i Europarådet har sluttet seg til EMK, som første gang trådte i kraft 3. september 1953.

Det internasjonale samfunnets store fokus på menneskerettigheter i tiden etter den andre verdenskrigen, må ses på bakgrunn av de forferdelige lidelser som den sivile befolkningen hadde blitt utsatt for under denne krigen. Ved å sette menneskerettighetene på den internasjonale dagsorden, ønsket man å oppfordre og forplikte verdens stater til å etterleve disse.

1.4.2 EMKs rettslige status – på internasjonalt og nasjonalt nivå

EMK er en folkerettslig traktat, og er derfor i utgangspunktet bare bindende mellom medlemsstatene. EMK er imidlertid en noe spesiell folkerettslig traktat, idet den er et uttrykk for medlemsstatenes vilje til å sikre sine borgere visse rettigheter. Disse rettighetene kan håndheves av borgerne gjennom individuell klage til EMD, jf. EMK artikkel 34. EMK har altså virkning ikke bare på folkerettslig, men også på nasjonalt nivå, idet konvensjonen forplikter medlemsstatene overfor borgerne. Det at EMK forplikter statene overfor borgerne, har ført til at flere av medlemsstatene formelt har gjort EMK til en del av nasjonal rett. I Norge skjedde dette ved ikrafttreddelsen av menneskerettsloven⁴.

1.4.3 EMK – struktur og oppbygning

EMK består av 59 artikler. EMK artikkel 1 pålegger medlemsstatene å respektere menneskerettighetene som er nevnt i konvensjonens del 1. Del 1 består av 17 artikler (EMK artikler 2-18), hvorav EMK artikler 2-14 gir individer konkrete rettigheter. EMK artikler 15-18 gir presiserende bestemmelser om anvendelsen av de foregående rettighetene. Del 2 (EMK artikler 19-51) inneholder bestemmelser om EMD. Del 3 (EMK artikler 52-59) gir forskjellige bestemmelser som ikke har betydning for denne fremstillingen.

Foruten EMK finnes det 13 tilleggsprotokoller. Tilleggsprotokollene vil ofte bli benevnt ved forkortelsen TP. Tilleggsprotokoller nr. 1, 4, 6, 7, 12 og 13 gir konkrete rettigheter som kan

⁴ Lov 21. mai 1999 nr. 30

påberopes av individer.⁵ De øvrige tilleggsprotokollene inneholder endringer av artiklene i selve EMK. Disse endringene er etter hvert blitt innarbeidet i konvensjonen. Tilleggsprotokoll nr. 14, som endrer saksbehandlingsreglene i EMD, er ratifisert av samtlige medlemsstater og trer i kraft 1. juni 2010.⁶

1.4.4 EMD som håndhevingsorgan

Det rettslige grunnlaget for EMD som håndhevingsorgan er EMK artikkel 19. EMDs oppgave er ifølge samme bestemmelse «å sikre at de forpliktelser de høye Kontraherende Parter har påtatt seg i konvensjonen og dens protokoller blir overholdt». EMD skal bestå av én dommer fra hver medlemsstat, jf. EMK artikkel 20.

Den som mener at hans menneskerettigheter er krenket av en medlemsstat, kan klage til EMD, jf. EMK artikkel 34. EMD har kompetanse til å vurdere om nasjonale myndigheter i vedkommende medlemsstat har opptrådt i strid med EMK eller tilleggsprotokollene. Finner EMD at medlemsstaten har brutt menneskerettighetene, gir EMD dom for at det foreligger krenkelse av den aktuelle bestemmelse. EMD kan også ilegge medlemsstaten erstatningsansvar overfor den krenkede, jf. EMK artikkel 41.

Inntil tilleggsprotokoll nr. 11 trådte i kraft i 1998, ble klagesaker først behandlet i en Kommisjon. Fra og med 1998 er Kommisjonen opphevet, og alle saker behandles i EMD.

1.5 Metode og rettskildebilde

Jeg kommer i utgangspunktet til å forholde meg til den norske oversettelsen av EMK. Autentiske språkversjoner av EMK (engelsk og fransk) vil bli trukket inn dersom den norske ordlyden er uklar, eller dersom det er motstrid mellom norske og autentiske versjoner. Dersom det er slik motstrid, går autentiske versjoner foran.

EMK er som nevnt en traktat. Wien-konvensjonen om traktater⁷ gir i artikler 31-33 retningslinjer for tolkning av traktater. Ikke alle stater har sluttet seg til denne konvensjonen, men den antas i hovedsak å gi uttrykk for folkerettslig sedvanerett. Konvensjonens artikkel 31

⁵ Med unntak av TP-12 er alle disse protokollene ratifisert av Norge.

⁶ Se <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=194&CM=10&DF=19/04/2010&CL=ENG>

⁷ «Vienna Convention on the Law of Treaties», vedtatt 23. mai 1969, i kraft 27. januar 1980

slår fast at en traktat skal tolkes i tråd med ordlyden, sett i lys av formålet med traktaten. Forarbeider har mindre vekt ved tolkningen, jf. artikkel 32.

Ved tolkningen av EMK må de tolkningsreglene som følger av Wien-konvensjonen, suppleres av de tolkningsreglene som EMD har utviklet. EMD har flere ganger understreket at man ved tolkningen av EMK må ta hensyn til at menneskerettighetene er under stadig utvikling. Blant annet i *Société Colas Est and others v. France* fremholdt EMD at «the Convention is a living instrument which must be interpreted in the light of present-day conditions».⁸ I andre sammenhenger har EMD understreket at «the Convention must be interpreted and applied in such a way as to guarantee rights that are practical and effective», jf. *Comingersoll S.A. v. Portugal*.⁹ Som fremstillingen vil vise, har denne dynamiske tolkningsmetoden hatt stor betydning for utviklingen av EMK.¹⁰

EMDs avgjørelser er den sentrale rettskilde ved tolkningen og anvendelsen av EMK. Foruten de generelle tolkningsreglene som domstolen har utviklet, vil også EMDs forståelse av de konkrete bestemmelsene i EMK ha atskillig vekt. Den nå opphevede Kommisjonen har også truffet mange avgjørelser av betydning for avhandlingens tema. EMD og Kommisjonen blir i det følgende ofte omtalt som konvensjonsorganene.

Rettspraksis fra konvensjonsorganene er rikholdig, og det ville overskride rammene for denne fremstillingen om man skulle inkludere alle relevante avgjørelser. Det utvalget av avgjørelser som jeg behandler, antas imidlertid å gi et noenlunde rimelig inntrykk av EMDs holdning til de spørsmålene avhandlingen dreier seg om.¹¹

Det finnes noe litteratur omkring aksjeselskapers forhold til EMK. Blant annet tar Marius Emberlands doktoravhandling sikte på å gi et innblikk i EMDs håndtering av klager fra aksjeselskaper.¹² I tillegg finnes det en del litteratur fra utenlandske forfattere.¹³

⁸ Dom 16. april 2002 (37971/97) avsnitt 41

⁹ Dom 6. april 2000 (35382/97) avsnitt 35

¹⁰ At EMK må tolkes slik at den gir effektive rettigheter, følger også av fortalen til EMK, jf. dennes annet ledd.

¹¹ Strukturen i konvensjonsorganenes avgjørelser varierer; de fleste avgjørelsene er delt inn i avsnitt, mens noen avgjørelser ikke har slik inndeling. Mine henvisninger er forsøkt utformet slik at det skal være så enkelt som mulig å finne veien til de relevante delene av en avgjørelse.

¹² Emberland, *The Human Rights of Companies – Exploring the structure of ECHR Protection*, Oxford 2006

¹³ Se Emberlands henvisninger på s. 13

1.6 Hensyn som taler for og mot at aksjeselskaper får menneskerettighetenes vern

Det kan være grunn til å reflektere litt omkring hvilket behov det egentlig er for at aksjeselskaper, og for så vidt juridiske personer i sin alminnelighet, skal kunne påberope seg det vernet som følger av EMK.

Allerede rettighetenes karakteristikk – *menneskerettigheter* – taler mot at juridiske personer skal kunne nyte det vernet som følger av dem. Menneskerettighetene bygger på den naturrettslige tanke at vi som individer har visse iboende og grunnleggende rettigheter, som myndighetene må respektere. Denne naturrettslige tanken er altså knyttet til individer, og ikke til juridiske personer.

Spørsmålet om i hvilken grad juridiske personer bør kunne påberope seg menneskerettigheter, kan ikke ses helt løsrevet fra selve innholdet i menneskerettighetene. Hvis man med menneskerettigheter utelukkende sikter til rettigheter som etter sin art bare kan tilhøre fysiske personer, så er det klart at juridiske personer verken kan eller bør kunne påberope disse. Slike menneskerettigheter, som retten til liv og forbudet mot tortur, gir ingen fornuftig mening for en juridisk person. Menneskerettighetene i EMK omfatter imidlertid mer enn dette. For eksempel gir EMK vern om ytringsfriheten og rett til en rettferdig rettergang. Det er hevet over tvil at juridiske personer har evne til å fremsette ytringer og til å opptre i rettergang. Når den aktiviteten som er beskyttet av en menneskerettighet, er av en slik art at aktiviteten også kan utøves av en juridisk person, bør en kanskje ikke legge så mye vekt på at rettigheten er klassifisert som en *menneskerettighet*.

En grunn til å la juridiske personer få menneskerettighetenes vern, er at reglene så langt de passer bør håndheves likt overfor alle rettssubjekter. Dette kan illustreres ved å forestille seg at en fysisk person og bedriften han arbeider i, er tiltalt for å ha begått en straffbar handling. Den nasjonale lovbestemmelsen som forbyr den straffbare handlingen, tilfredsstiller imidlertid ikke lovskravet i EMK artikkel 7. Skulle man forskjellsbehandlet fysiske og juridiske personer ved anvendelsen av menneskerettighetene, ville det i denne saken innebære at den ansatte ble frifunnet mens bedriften ble dømt. En slik forskjellsbehandling fremstår som problematisk.

På den annen side er det en vesentlig forskjell mellom inngrep overfor juridiske personer og inngrep overfor fysiske personer. Eksempelvis er en økonomisk sanksjon mot en juridisk person noe helt annet enn en økonomisk sanksjon mot en fysisk person. For en fysisk person vil økonomiske sanksjoner gå ut over vedkommendes velvære og evne til å sørge for sitt livsopphold. Juridiske personer kjenner verken sult, sykdom, lykke eller sorg, og vil derfor ikke føle belastningene av økonomiske sanksjoner på samme måte. I motsetning til fysiske personer, kan juridiske personer heller ikke bli frihetsberøvet.

Det at inngrep fra offentlige myndigheter gjennomgående er mer tyngende for fysiske personer enn for juridiske personer, tilsier etter min mening at menneskerettighetene i størst mulig grad bør reserveres for mennesker.

Bak de aller fleste juridiske personer står det en eller flere eiere, som i mange tilfeller er fysiske personer. Eierne vil ofte være personlig ansvarlige for vedkommende juridiske persons forpliktelser. Offentlige inngrep overfor slike juridiske personer vil derfor kunne ramme eierne meget hardt. Dette kan tale for at juridiske personer ikke på generelt grunnlag bør unntas fra menneskerettighetenes vern. For så vidt gjelder aksjeselskaper, må det derimot påpekes at aksjeselskapets eiere *ikke* blir personlig ansvarlige for selskapets forpliktelser, utover det de har innbetalt i aksjekapital. Det er derfor ikke det samme behovet for at aksjeselskaper skal kunne påberope seg menneskerettigheter.

Et argument for at menneskerettighetene bør beskytte aksjeselskaper, er imidlertid at aksjeselskapers virksomhet utgjør en stor del av samfunnets verdiskapning. Gjennom utvikling av produkter og tjenester fyller aksjeselskapene mange behov som samfunnet ikke kunne ha klart seg uten. Foruten samfunnets generelle interesse i denne verdiskapningen, har også arbeidstagere og kreditorer særlige interesser i aksjeselskapets virksomhet. Hvis offentlige myndigheter kan gjøre inngrep i et aksjeselskaps virksomhet uten hinder av menneskerettighetene, vil det altså kunne få negative konsekvenser for flere enn selskapets aksjonærer. Dette trekker i retning av at aksjeselskaper bør kunne påberope seg menneskerettigheter.

Aksjeselskaper varierer i størrelse og i styrke. Store og internasjonale aksjeselskaper med sterk økonomi vil ha gode forutsetninger for å ivareta sine interesser på en best mulig måte. Mindre aksjeselskaper, eksempelvis en liten familiebedrift organisert i aksjeselskaps form, har

naturlig nok ikke de samme forutsetningene. Mindre selskaper vil dessuten ofte være eid av private personer, og dette kan bidra til å «menneskeliggjøre» aksjeselskapene i noen grad. Selskapets anliggender vil ofte kunne sies å være de private personenes egne anliggender. Dette taler for at noen aksjeselskaper – særlig de små og ressurssvake aksjeselskapene – vil kunne ha et beskyttelsesverdig behov for å påberope seg menneskerettigheter som vern mot tyngende offentlige inngrep. Dette behovet er neppe like fremtredende i store og ressurssterke selskaper.

Hvorvidt og i hvilken grad aksjeselskaper bør vernes av EMK, blir til syvende og sist et spørsmål om hvor effektivt og vidtrekkende man ønsker at menneskerettsvernet skal være. Dette kan det være delte meninger om. EMD har i hvert fall lagt seg på en linje som fremmer menneskerettighetenes effektivitet, og i en fremstilling av gjeldende rett er det denne linjen man må følge.

1.7 Oversikt over den videre fremstillingen

Den videre fremstillingen deles inn i to hoveddeler. I kapittel 2 skal jeg redegjøre for hvilke aksjeselskaper som kan klage til EMD. Grunnen til at jeg behandler dette først, er at retten til å klage til EMD er en grunnleggende forutsetning for å kunne nyte det vernet som følger av EMK. Dernest skal jeg i kapittel 3 se nærmere på de enkelte menneskerettighetene som følger av EMK og tilleggsprotokollene, og ta stilling til hvilke av disse som gir aksjeselskaper beskyttelse.

I kapittel 4 skal jeg gi en oppsummering og noen avsluttende refleksjoner.

Kapittel 2 Hvilke aksjeselskaper kan klage til EMD?

2.1 Noen utgangspunkter

EMK artikkel 34 første punktum angir hvem som kan klage til EMD med påstand om menneskerettsbrudd:

«Domstolen kan motta klager fra enhver person, frivillig organisasjon eller gruppe av enkeltpersoner som hevder å ha vært utsatt for en overtredelse av de rettigheter som er fastsatt i konvensjonen og dens protokoller fra en av de høye Kontraherende Parters side.»

Denne bestemmelsen oppstiller for det første et krav om at klageren må falle inn under en av de tre kategoriene av klagere som er nevnt i bestemmelsen. Dette er et krav om partsevne. For det andre må klageren gjøre gjeldende at han har «vært utsatt for en overtredelse» begått av en medlemsstat. Dette andre kravet er et krav om at vedkommende klager har tilstrekkelig tilknytning til det påståtte menneskerettsbruddet. Begge kravene må være oppfylt for at EMD skal kunne ta klagen inn til realitetsbehandling. I det følgende skal jeg se nærmere på kravet om partsevne (punkt 2.1 til 2.3). Tilknytningskravet blir kort behandlet i punkt 2.4.

EMK artikkel 34 inneholder som nevnt tre kategorier av klagere. Den første kategorien «enhver person» og den tredje kategorien «gruppe av enkeltpersoner» innebærer at fysiske personer, enten de opptrer alene eller som gruppe, kan klage til EMD. Aksjeselskaper omfattes ikke av disse kategoriene. For at et aksjeselskap skal kunne klage til EMD, må vedkommende selskap da falle inn under den andre kategorien, nemlig «frivillig organisasjon» (på engelsk «non-governmental organisation»). Både ordene «frivillig» og «organisasjon» krever en nærmere analyse.

2.2 Det må være en «organisasjon»

2.2.1 Hvorvidt et aksjeselskap er en «organisasjon»

Språklig sett synes uttrykket «organisasjon» å innebære et organisert fellesskap. Dette vil da omfatte aksjeselskaper i alminnelighet, idet ethvert aksjeselskap er organisert gjennom styre, generalforsamling og vedtekter.

I dagligtalen tenker man vel med uttrykket «organisasjon» kanskje først og fremst på sammenslutninger med ikke-økonomiske formål, for eksempel arbeidstagerorganisasjoner, idrettsforeninger eller naturvernforbund. Det faller nok ikke like naturlig å omtale aksjeselskaper med økonomiske formål som organisasjoner. Like fullt er også aksjeselskaper språklig sett organisasjoner. Ordlyden taler altså for at aksjeselskaper er organisasjoner i henhold til EMK artikkel 34.

Konvensjonsorganene har lagt til grunn at en sammenslutning som etter sin hjemstats rett kvalifiserer til betegnelsen juridisk person, anses som en «organisasjon» etter EMK artikkel 34. Som en illustrasjon kan det vises til Kommisjonens uttalelse i *Times Newspaper Ltd. and others v. The United Kingdom*¹⁴:

«Times Newspaper Ltd. is a legal person under English law. ... As such it falls clearly within one of the categories of petitioners set out in Article [34] of the Convention as a "non-governmental organisation".»

Et aksjeselskap vil vel alltid anses som en juridisk person etter sin hjemstats rett, typisk ved registrering i statens foretaksregister. Et aksjeselskap vil således anses som en «organisasjon» etter EMK artikkel 34. Det følger av dette at aksjeselskaper som er «frivillige» i den betydningen uttrykket er brukt i EMK artikkel 34 (jf. punkt 2.3), har alminnelig partsevne til å opptre som klager i EMD.

Et vilkår for at EMD skal kunne fremme en klage fra et aksjeselskap til behandling, er at klagen er innlevert av det selskapsorganet som har kompetanse til å representere selskapet, jf. *Agrotexim and others v. Greece*.¹⁵ Dette vil normalt være styret eller – i avviklingstilfellene – et avviklingsstyre eller et konkursbos representasjonsorgan. Bare i helt spesielle situasjoner kan det gjøres unntak fra dette utgangspunktet, typisk der selskapets interesser ikke kan bli ivaretatt av vedkommende representasjonsorgan. EMDs henvisningsavgjørelse i *Capital Bank AD v. Bulgaria* omhandlet en slik situasjon.¹⁶

¹⁴ Avgjørelse 21. mars 1975 (6538/74) premissenes punkt 1 syvende innrykk

¹⁵ Dom 26. september 1995 (14807/89) avsnitt 66

¹⁶ Avgjørelse 9. september 2004 (49429/99) premissenes punkt 1 syvende innrykk

2.2.2 Nærmere om aksjeselskapers klagerett ved oppløsning

Når et aksjeselskap er oppløst, foreligger det ikke lenger noen organisasjon. Etter oppløsningen vil aksjeselskapers klagerett derfor falle bort. Når selskapet oppløses som følge av konkurs, er det vel mest naturlig å legge til grunn at oppløsningen skjer ved konkursbehandlings avslutning, og at klageretten består frem til dette tidspunktet. *Capital Bank AD v. Bulgaria* viser i hvert fall at også klager innkommet mens selskapet er under konkursbehandling, vil kunne fremmes til behandling.¹⁷

En ikke upraktisk situasjon er at et selskap blir oppløst etter å ha klaget til EMD, men før EMD har behandlet klagen. Normalt vil det da ikke være tilstrekkelig grunn til å realitetsbehandle klagen. Men hva om oppløsningen av aksjeselskapet har skjedd som en direkte eller indirekte følge av påståtte brudd på menneskerettighetene? Det er for eksempel truffet et vedtak om straffeskatt i strid med EMK artikkel 7, med den følge at selskapet går konkurs. Å nekte å realitetsbehandle en klage over dette fordi selskapet i mellomtiden er oppløst, kan virke urimelig.

I *Capital Bank AD v. Bulgaria* ble selskapet oppløst etter at EMD hadde fremmet klagen til realitetsbehandling. Den innklagde staten krevde da klagen strøket i medhold av EMK artikkel 37, fordi selskapet ikke lenger eksisterte. I den påfølgende realitetsavgjørelsen bemerket EMD følgende¹⁸:

« The Court notes that the various alleged breaches of Articles 6 § 1 and 13 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 in the present case concern the procedure whereby the applicant bank's licence was revoked and the bank was wound up, which ultimately led to its ceasing to exist as a legal person. Striking the application out of the list under such circumstances would undermine the very essence of the right of individual applications by legal persons, as it would encourage governments to deprive such entities of the possibility to pursue an application lodged at a time when they enjoyed legal personality ...»

Denne uttalelsen viser at EMD under spesielle omstendigheter er villig til å behandle klager fra organisasjoner som har opphørt å eksistere etter å ha klaget til EMD. Slike omstendigheter vil kunne foreligge dersom klagen knytter seg til de forhold som ledet til oppløsningen.

¹⁷ Premissenes punkt 1 fjerde innrykk

¹⁸ Dom 24. november 2005 (49249/99) avsnitt 80

Helt unntaksvis bør man kanskje også fremme en klage fra et aksjeselskap til behandling, selv om klagen er levert inn etter at selskapet er oppløst. Denne adgangen må være forbeholdt de tilfellene hvor det er selve oppløsningen det klages over. Praksis fra konvensjonsorganene trekker i retning av at klageretten for organisasjoner som har opphørt å eksistere, ikke er avskåret i slike situasjoner, jf. Kommisjonens avgjørelse i *Stankov and United Macedonian Organisation "ILINDEN" v. Bulgaria*.¹⁹ Det må derfor antas at et aksjeselskap har adgang til å klage også etter at selskapet er oppløst, hvis klagen gjelder forhold omkring selve oppløsningsvedtaket.²⁰

2.3 Organisasjonen må være «frivillig» («non-governmental»)

2.3.1 Innledning

Klageretten for organisasjoner gjelder bare organisasjoner som er «frivillige» eller «non-governmental». Det nærmere innholdet i dette kravet vil bli utdypet i det følgende.

Jeg finner innledningsvis grunn til å påpeke at den norske oversettelsens uttrykk «frivillig organisasjon», ikke er særlig treffende. Om man skulle oppstille et krav om frivillighet, ville det avskjære klager fra organisasjoner opprettet av en stats myndigheter. Praksis fra EMD viser at også slike organisasjoner vil kunne ha klagerett, jf. for eksempel *Radio France and others v. France*.²¹ Det engelske uttrykket «non-governmental» er mer treffende og vil bli anvendt i det følgende.

Det følger av ordlyden i EMK artikkel 34 at staten ikke kan klage til EMD, fordi staten som organisasjon er «governmental». I *Radio France and others v. France* er det videre lagt til grunn at «[t]he term "governmental organisations" ... applies to local and regional authorities.»²² Det vil si at også regionale og lokale myndigheter, som fylkeskommunene og kommunene i Norge, er avskåret fra å klage til EMD.

¹⁹ Avgjørelse 29. juni 1998 (29221/95...) premissenes punkt 2 b) tredje innrykk

²⁰ Dette er også lagt til grunn av Arnfinn Bårdsen, *Krenkelser og klager*, Bergen 1999 s. 168-169

²¹ Avgjørelse 23. september 2003 (53984/00) avsnitt 26 sjette innrykk, jf. avsnitt 26 siste innrykk

²² Avsnitt 26 andre innrykk

Det er altså bare private sammenslutninger som kan klage til EMD. Grensen mellom offentlige myndigheter og private sammenslutninger er imidlertid ikke alltid helt enkel å trekke. Offentlige myndigheter har nemlig eierinteresser i en rekke sammenslutninger som ikke er en integrert del av det offentlige myndighetsapparat. Jeg skal se nærmere på tilfeller der offentlige myndigheter er involvert i aksjeselskaper.

2.3.2 Kan offentlig eide aksjeselskaper være «non-governmental»?

Offentlige myndigheter står på eiersiden av en rekke aksjeselskaper, enten som eneste aksjonær eller som en av flere aksjonærer. Som eksempler fra Norge kan nevnes Norsk Tipping AS, AS Vinmonopolet, NSB AS, SAS AB og Telenor ASA. Disse selskapene er alle helt eller delvis eid av staten. Det finnes også eksempler på aksjeselskaper eid av fylkeskommuner og kommuner.

Noen offentlig eide aksjeselskaper driver med offentlig virksomhet, mens andre driver med virksomhet av mer privatrettslig karakter. Ett og samme aksjeselskap kan ha elementer av både offentligrettslig og privatrettslig virksomhet. Er disse og lignende offentlig eide selskaper «governmental», og således avskåret fra å klage til EMD?

For å kunne ta stilling til om offentlig eide aksjeselskaper kan klage til EMD, må det undersøkes noe nærmere hva som ligger i kravet om at organisasjonen må være «non-governmental». Det finnes omfattende rettspraksis fra EMD omkring dette kravet, og denne praksisen er oppsummert slik i *Radio France and others v. France*²³:

«... the category of "governmental organisation" includes legal entities which participate in the exercise of governmental powers or run a public service under government control. In order to determine whether any given legal person other than a territorial authority falls within that category, account must be taken of its legal status and, where appropriate, the rights that status gives it, the nature of the activity it carries out and the context in which it is carried out, and the degree of its independence from the political authorities.»

Det er tilstrekkelig for å konstatere at et aksjeselskap er «governmental», at selskapet enten utøver «governmental powers» eller «run[s] a public service under government control». Det

²³ Avsnitt 26 femte innrykk

kan være en glidende overgang mellom disse to karakteristikkene, og det er uansett ikke nødvendig å sondre skarpt mellom dem. Det kan likevel være grunn til å sette noen ord på hva som ligger i de to karakteristikkene.

Det å inneha «governmental powers» kjennetegnes ved at man kan utøve kontroll med private rettssubjekters atferd på ett eller flere samfunnsområder, og i dette henseende ha myndighet til å treffe beslutninger som påvirker private rettssubjekters rettsstilling. Slik myndighet har først og fremst de «ekte» offentlige organer, eksempelvis departementer og direktorater, men det kan også forekomme at offentlig eide aksjeselskaper har slik kompetanse på et begrenset område. Det å «run a public service under government control» innebærer at man tilbyr en tjeneste som er åpen for allmennheten, men som er underlagt offentlig kontroll. Det er særlig denne karakteristikken som kan være aktuell overfor offentlig eide aksjeselskaper. Eksempelvis er NSB AS og Telenor ASA sine tjenester åpne for allmennheten. Disse selskapene vil være «governmental» hvis de kan sies å være under offentlig kontroll.

Hvorvidt et offentlig eid aksjeselskap har «governmental powers or run[s] a public service under government control», må avgjøres ved en helhetsvurdering, hvor karakteren av selskapets virksomhet, dets rettslige status og grad av uavhengighet fra politiske myndigheter står sentralt, jf. sitatet fra *Radio France and others v. France* ovenfor. Formålet med å avskjære klager fra «governmental organisations», er som nevnt i *Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey*, «to prevent a Contracting Party acting as both an applicant and a respondent party before the Court.»²⁴ Dette tilsier at selskaper som bare er å anse som verktøy for det offentlige interesser, ikke gis klagerett til EMD.

Den rettslige statusen til offentlig eide aksjeselskaper er først og fremst at de er aksjeselskaper. Dette i seg selv gir ingen veiledning for vurderingen av om selskapet er «governmental». Mange offentlig eide aksjeselskaper er imidlertid regulert ved særskilt lov, og tillagt bestemte rettigheter og plikter i medhold av loven. Som eksempel fra Norge kan nevnes at det finnes en egen lov om AS Vinmonopolet,²⁵ og at dette selskapet er gitt eksklusive rettigheter i medhold av alkoholloven²⁶. Slik lovregulering trekker i retning av at selskapet er «governmental».

²⁴ Dom 13. desember 2007 (40998/98) avsnitt 81

²⁵ Lov 19. juni 1931 nr. 18

²⁶ Lov 2. juni 1989 nr. 27

Man skal videre legge vekt på *arten av aktiviteten* som utøves av vedkommende aksjeselskap, og i hvilken kontekst aktiviteten utøves. Essensen i dette vurderingstemaet er antageligvis i hvilken grad virksomheten er av offentligrettslig eller privatrettslig art.

Hvis virksomheten utøves for å nå bestemte politiske målsetninger, kan det være et moment som taler for at selskapet er «governmental». Dersom virksomheten bare drives for å fremme selskapets egne målsetninger, vil imidlertid den omstendighet at det også er i det offentlige interesse at virksomheten drives, ikke trekke i retning av at selskapet er «governmental».²⁷ Her vil SAS AB kunne tjene som eksempel. Det offentlige har klart nok en samferdselspolitisk interesse av at det finnes et landsdekkende ruteflytilbud, men de strekningene som ruteflytilbudet omfatter, bygger i hovedsak på selskapets forretningsmessige vurderinger. Er det derimot offentlige myndigheter som har bestemt selskapets målsetninger, vil det tale for at selskapet er «governmental».

Hvis selskapet har enerett til å drive en bestemt form for virksomhet, vil det veie tungt i retning av at selskapet er «governmental», jf. *Österreichischer Rundfunk v. Austria*.²⁸ Den omstendighet at et selskap har slik enerett, taler for at det offentlige ønsker å kontrollere denne bestemte formen for virksomhet. For eksempel bygger AS Vinmonopolet og Norsk Tipping AS sine eneretter til henholdsvis å selge visse alkoholholdige drikker²⁹ og å oppstille spilleautomater³⁰, på det offentlige ønske om å begrense og kontrollere omsetningen av alkohol og pengespill.

Det siste momentet i helhetsvurderingen er *graden av uavhengighet fra politiske myndigheter*.

Når man skal vurdere hvorvidt selskapet er uavhengig av politiske myndigheter, må det ses hen til hvilke muligheter offentlige myndigheter har til å kontrollere selskapet. Det siktes her til noe mer enn den alminnelige adgang det offentlige har til å utøve kontroll med sine undersåtter. Tilknytningen mellom selskapet og det offentlige må være slik at det offentlige har mulighet til å styre utviklingen i selskapet, eller i hvert fall til å utøve en strengere kontroll

²⁷ Jf. Kommisjonens avgjørelse i *Verein "Kontakt-Information-Therapie" (KIT) and Siegfried Hagen v. Austria*, 12. oktober 1988 (11921/86) premisenes punkt 1 fjerde innrykk

²⁸ Dom 7. desember 2006 (35841/02) avsnitt 52

²⁹ Jf. alkoholloven § 3-1

³⁰ Jf. lov 24. februar 1995 nr. 11 § 15

enn den som følger av den alminnelige høyhetsretten. Et selskap hvor politiske myndigheter har rett til å peke ut flertallet av styremedlemmene, vil neppe være uavhengig av politiske myndigheter.

De momentene jeg har nevnt hittil, må inngå i en skjønnsmessig helhetsvurdering. Det er ikke nødvendig at alle momentene trekker i samme retning for at selskapet skal bli bedømt som «governmental». På den annen side vil ett moment i favør av «governmental» ikke nødvendigvis føre til at selskapet blir ansett som «governmental».

Det man kan utlede av EMDs praksis, er at det særlig er uavhengighetsmomentet som kan bli avgjørende for om aksjeselskapet er «governmental» eller ikke. *Radio France and others v. France* er illustrerende. Spørsmålet var om kringkastingsselskapet Radio France var en «non-governmental organisation». Radio France var regulert ved særskilt lov, hvor det ble stilt krav til innholdet i radiokanalens sendinger. Loven foreskrev videre at staten skulle eie alle aksjene i selskapet, og at selskapets vedtekter måtte godkjennes av staten; staten skulle stå for finansieringen, og selskapet var forpliktet til å inngå bestemte kontrakter med staten.³¹

Her kunne gjerne alle momentene i helhetsvurderingen tale for at Radio France var «governmental». Det forhold at selskapet var eid og finansiert fullstendig av staten, og at staten måtte godkjenne selskapets vedtekter, tilsa at selskapet ikke var uavhengig. Også selskapets lovregulerte rettsstilling og det forhold at virksomheten fant sted for å tjene det offentliges interesser, talte for at selskapet var «governmental».

Alle disse forholdene var relevante, men EMD fant likevel at Radio France var «non-governmental». EMD la blant annet vekt på at bare fire av selskapets tolv styremedlemmer skulle representere staten, at det organet som skulle kontrollere virksomheten var uavhengig av politiske myndigheter, og at Radio France ikke hadde monopol på virksomheten, som ellers var underlagt alminnelige selskapsrettslige regler.³²

Offentlig eierskap og finansiering, og særskilt lovregulering av virksomheten, er altså ikke til hinder for å anse et aksjeselskap som «non-governmental». Slike forhold inngår kun som momenter i en helhetsvurdering. Det som har størst betydning ved vurderingen av om

³¹ Avsnitt 26 sjette innrykk

³² Avsnitt 26 syvende innrykk

aksjeselskapet er «governmental», er det offentliges styringsmuligheter, og om virksomheten har monopol eller er konkurranseutsatt.³³

2.3.3 Privateide aksjeselskaper

Som den store hovedregel vil et aksjeselskap som eies av private rettssubjekter, alltid bli ansett som «non-governmental», og derved ha klagerett til EMD. Det kan helt unntaksvis forekomme at selskapet, til tross for privat eierskap, likevel blir ansett som «governmental» etter den helhetsvurderingen som EMD har gitt anvisning på. Det kan for eksempel tenkes at et privateid aksjeselskap tildeles monopol til å utøve en bestemt form for virksomhet, som blir underlagt streng offentlig kontroll. Det er imidlertid neppe praktisk at et fullstendig privateid aksjeselskap får drive med monopolvirksomhet.

2.4 Kravet om at organisasjonen må hevde å være «utsatt for en overtredelse»

Fremstillingen foran viser at aksjeselskaper som er «non-governmental», har partsevne. Det andre vilkåret EMK artikkel 34 oppstiller for å få en klage fremmet til behandling i EMD, er at klageren hevder å være «utsatt for en overtredelse» («victim of a violation») av en rettighet som sikres gjennom EMK. For å oppnå denne «victim»-statusen, må det være en «sufficiently direct link between the association as such and the alleged breaches of the Convention», jf. *The Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria*.³⁴ Dette tilknytningskravet må vurderes konkret i den enkelte sak. Som ledd i vurderingen av om tilknytningskravet er oppfylt, må domstolen blant annet ta stilling til om den påberopte menneskerettigheten i det hele tatt beskytter vedkommende klager.

Jeg skal i neste kapittel redegjøre for hvilke menneskerettigheter som beskytter aksjeselskaper, eller – sagt med andre ord – hvilke menneskerettigheter aksjeselskaper kan hevde å være «utsatt for en overtredelse av».

³³ Jf. *Radio France and others v. France og Österreichischer Rundfunk v. Austria*

³⁴ Dom 28. juni 2007 (62540/00) avsnitt 61

Kapittel 3 Hvilke menneskerettigheter kan påberopes av aksjeselskaper?

3.1 Noen utgangspunkter

Bestemmelsene i EMK og tilleggsprotokollene som gir individer konkrete rettigheter, taler i liten grad om juridiske personer. De eneste stedene juridiske personer er nevnt, er i EMK artikkel 10 nr. 1 tredje punktum om at det uten hinder av yringsfriheten kan kreves «lisensiering av kringkasting, fjernsyn eller kinoforetak», og i tilleggsprotokoll nr. 1 artikkel 1 første ledd som gir «[e]nhver fysisk eller juridisk person» vern om eiendomsretten. Når en ser bort fra TP-1 artikkel 1, taler EMK og tilleggsprotokollene om at rettighetene tilfaller «enhver», og at «ingen» skal bli utsatt for nærmere bestemte inngrep. EMK artikkel 1 forplikter statene til å sikre «enhver» konvensjonens rettigheter og friheter.

Språklig sett synes uttrykket «enhver» å være så vidt at det også kan omfatte juridiske personer. At EMK er en konvensjon til beskyttelse av menneskerettigheter, kan imidlertid tale for at «enhver» skal forstås som enhver fysisk person. Dette er i hvert fall klart for så vidt gjelder de rettighetene som etter sin art bare kan påberopes av fysiske personer, som retten til liv etter EMK artikkel 2.

Hensynet til en konsekvent tolkning kan tilsi at uttrykket «enhver» burde forstås på samme måte overalt hvor det forekommer i EMK. Det at «enhver» etter blant annet EMK artikkel 2 bare omfatter fysiske personer, skulle i så fall innebære at det må forstås på samme måte også i de andre bestemmelsene i EMK.

Det at juridiske personer uttrykkelig er gitt vern etter TP-1 artikkel 1, og ikke andre steder, kan tilsi at vernet for juridiske personer er begrenset til å gjelde denne bestemmelsen. Hvis det var slik at juridiske personer allerede var vernet gjennom uttrykksmåten «enhver», hadde det nemlig ikke vært nødvendig å presisere juridiske personers vern slik det er gjort i TP-1 artikkel 1.

De momentene som jeg har nevnt hittil her i punkt 3.1 har – med unntak av observasjonen om at uttrykket «enhver» er vidt nok til å omfatte juridiske personer – ikke vært tillagt nevneverdig vekt av EMD. Etter EMDs praksis vil innholdet i uttrykket «enhver» kunne

varierte fra bestemmelse til bestemmelse. Det avgjørende ved vurderingen av om en juridisk person er vernet av en menneskerettighet, er om innholdet i vedkommende rettighet er av en slik *art* at rettigheten kan utøves av juridiske personer. En slik tilnærming harmonerer godt med EMK artikkel 34, som jo forutsetter at organisasjoner kan være beskyttet av menneskerettigheter.

For å finne ut hvilke menneskerettigheter som beskytter aksjeselskaper, må man etter dette gå inn i de enkelte bestemmelsene i EMK og tilleggsprotokollene, og se om de er av en slik art at også aksjeselskaper kan påberope dem.

De bestemmelsene som gir individer rettigheter, er EMK artikler 1-14, TP-1 artikler 1-3, TP-4 artikler 1-4, TP-6 artikkel 1, TP-7 artikler 1-5, TP-12 artikkel 1, og TP-13 artikkel 1. I tillegg til disse rettighetene kan det være grunn til å nevne EMK artikkel 41, som gir en klager som har fått medhold i EMD, rett til rimelig erstatning.

Jeg skal i det følgende se nærmere på de ovennevnte bestemmelsene, for å kartlegge hvilke menneskerettigheter som kan påberopes av aksjeselskaper. Rettighetene i EMK blir behandlet i punkt 3.2, mens tilleggsprotokoller nr. 1, 4 og 7 blir behandlet i henholdsvis punkt 3.3, 3.4 og 3.5. Rettighetene som følger av de øvrige tilleggsprotokollene har en så nær sammenheng med bestemmelser i EMK at de er integrert i punkt 3.2.³⁵

3.2 EMK

3.2.1 EMK artikkel 1 – Forpliktelse til å respektere menneskerettighetene

EMK artikkel 1 påbyr medlemsstatene å «sikre enhver innen sitt myndighetsområde de rettigheter og friheter som er fastlagt i del 1 i denne konvensjon.» Denne bestemmelsen gir ikke i seg selv vern om en konkret rettighet, men presiserer medlemsstatenes plikt til å sikre de rettighetene som konvensjonen oppstiller. I den grad de øvrige bestemmelsene i EMK gir aksjeselskaper beskyttelse, må EMK artikkel 1 klart nok kunne påberopes av et aksjeselskap der en medlemsstat ikke oppfyller sine forpliktelser.

³⁵ TP-6 artikkel 1 og TP-13 artikkel 1 behandles i sammenheng med EMK artikkel 2, mens TP-12 artikkel 1 behandles i sammenheng med EMK artikkel 14.

3.2.2 Artikler i EMK som har liten eller ingen praktisk betydning for aksjeselskaper

a) EMK artikkel 2 – Retten til liv

EMK artikkel 2 nr. 1 sikrer enhver retten til liv. Etter ikrafttredelsen av TP-6 artikkel 1 og TP-13 artikkel 1, må bestemmelsen forstås slik at den oppstiller et absolutt forbud mot dødsstraff. EMK artikkel 2 nr. 2 angir noen situasjoner hvor det likevel er tillatt å frarøve noen livet.

Et aksjeselskap stiftes, driver virksomhet en viss tid, og blir til slutt oppløst. I tiden mellom stiftelse og oppløsning kan man altså tale om en slags eksistens. Det er likevel klart at et aksjeselskaps eksistens ikke kan likestilles med et liv. Liv kan bare levende organismer ha, og det er da klart at EMK artikkel 2 bare kan påberopes av mennesker.³⁶

b) EMK artikkel 3 – Forbud mot tortur

EMK artikkel 3 bestemmer at «[i]ngen må bli utsatt for tortur eller for umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.» Det er klart at denne bestemmelsen ikke gir juridiske personer vern. Dette ble også gjort helt klart av Kommissjonen i *Verein "Kontakt-Information-Therapie" (KIT) and Siegfried Hagen v. Austria*³⁷:

«...the rights to freedom of conscience under Article 9 ... of the Convention and the right not to be subjected to degrading treatment or punishment (Article 3) ... are by their very nature not susceptible of being exercised by a legal person such as a private association.»

c) EMK artikkel 4 – Forbud mot slaveri og tvangsarbeid

Det er bare mennesker som kan gjøres til gjenstand for slaveri og tvangsarbeid, og det tilsier klart at det bare er disse som kan påberope seg EMK artikkel 4.

Oppsiktsvekkende nok ble EMK artikkel 4 påberopt av fire selskaper i *Four companies v. Austria*.³⁸ Selskapene hevdet at de pliktene de i henhold til østerriksk lovgivning hadde til å kalkulere og trekke skatt fra arbeidstagneres lønn, utgjorde tvangsarbeid i strid med EMK

³⁶ Som en kuriositet kan nevnes at mindretallet i *Comingersoll v. Portugal*, dom 6. april 2000 (35382/97), faktisk ga uttrykk for at et aksjeselskap er en «living organism». I denne saken, som uansett ikke gjaldt EMK artikkel 2, presiserte mindretallet likevel at EMK artikkel 2 var en av de bestemmelsene som ikke kan påberopes av juridiske personer (mindretallets premisser, tredje innrykk).

³⁷ Avgjørelse 12. oktober 1988 (11921/86) premissenes punkt 1 fjerde innrykk

³⁸ Avgjørelse 27. september 1976 (7427/76)

artikkel 4. Kommisjonen fant det høyst tvilsomt om denne bestemmelsen i det hele tatt kunne påberopes av andre enn fysiske personer, men valgte å løse saken ved å vise til EMK artikkel 4 nr. 3 bokstav d, som bestemmer at vanlige borgerplikter ikke anses som tvangsarbeid. Klagen ble følgelig avvist som åpenbart grunnløs, jf. EMK artikkel [35 nr. 3].³⁹ Kommisjonens vegring mot å begrunne avvisningen med at EMK artikkel 4 ikke kommer til anvendelse overfor juridiske personer, er overraskende, og etterlater unødvendig usikkerhet med hensyn til kretsen av rettssubjekter som kan gjøre bestemmelsen gjeldende.

I 2003 avsa EMD avvisningsavgjørelse i *T.W. Computeranimation GmbH and others v. Austria*.⁴⁰ Klagerne var et aksjeselskap og de to aksjonærene i selskapet. Klagerne hadde vunnet en skatterettstvist i nasjonale domstoler uten å bli tilkjent saksomkostninger. Blant flere andre anførsler gjorde de overfor EMD gjeldende at når de måtte klage til EMD for å få stadfestet sitt krav om saksomkostninger, måtte dette anses som tvangsarbeid i strid med EMK artikkel 4. EMD avviste klagen som åpenbart grunnløs.⁴¹ Her kunne EMD ha sagt at EMK artikkel 4 ikke kunne påberopes for så vidt gjaldt selskapet, men domstolen kommenterte ikke dette.

Til tross for at det i rettspraksis ennå ikke er tatt uttrykkelig avstand fra tanken om at juridiske personer kan påberope seg det vernet som følger av EMK artikkel 4, må det likevel være ganske klart at bestemmelsen ikke verner juridiske personer, herunder aksjeselskaper. Den eneste forklaringen på at konvensjonsorganene ikke har slått dette fast, må være at de har kunnet avvise klagen på andre grunnlag. Skulle EMD få en slik klage fra et aksjeselskap som ikke kan avvises av andre grunner, antar jeg at EMD vil avvise klagen fordi selskapet mangler «victim»-status, idet et selskap ikke kan være «utsatt for en overtredelse» av EMK artikkel 4.

d) EMK artikkel 5 – Retten til frihet og sikkerhet

EMK artikkel 5 nr. 1 sikrer enhver «rett til personlig frihet og sikkerhet», og oppstiller begrensninger i statenes adgang til å frihetsberøve noen. I EMK artikkel 5 nr. 2-5 gis en rekke rettergangsgarantier for den frihetsberøvede.

³⁹ Premissenes punkt 1 tredje og fjerde innrykk

⁴⁰ Avgjørelse 6. februar 2003 (53818/00)

⁴¹ Premissenes punkt 3

Frihet og sikkerhet kan bare fysiske personer ha, og det er derfor bare disse som har bruk for rettighetene i EMK artikkel 5, jf. også Kommisjonens avgjørelse i *Omkarananda and the Divine Light Zentrum v. Switzerland*.⁴²

e) EMK artikkel 9 – Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet

Tanke- og samvittighetsfrihet er menneskerettigheter som bare fysiske personer kan ha, siden det bare er fysiske personer som kan tenke og ha samvittighet. Det synes i utgangspunktet også klart at bare fysiske personer kan ha religionsfrihet.

Til å begynne med var også Kommisjonen av den oppfatning at juridiske personer ikke kunne påberope seg religionsfriheten i EMK artikkel 9, jf. avgjørelsen i *Church of X. v. The United Kingdom* i 1968.⁴³ Denne oppfatningen ble imidlertid fraveket i 1979, i *X. and Church of Scientology v. Sweden*.⁴⁴ Der fant Kommisjonen at trossamfunn kan påberope seg religionsfriheten som følger av EMK artikkel 9. To år senere ble det i *Omkarananda and the Divine Light Zentrum v. Switzerland* slått fast at religionsfriheten etter EMK artikkel 9 verner organisasjoner med religiøs og filosofisk forankring.⁴⁵ Denne oppfatningen ble stadfestet av EMD i *Verein Netzwerk v. Austria*.⁴⁶

Kommisjonen har vært tilbakeholden med å gi aksjeselskaper vern etter EMK artikkel 9. I *Company X v. Switzerland* gjorde et selskap gjeldende at kirkeskatten som selskapet var pålagt å betale, innebar et brudd på selskapets religionsfrihet.⁴⁷ Kommisjonen fant at «a limited liability company given the fact that it concerns a profit-making corporate body, can neither enjoy nor rely on the rights referred to in Article 9, paragraphe 1, of the Convention.»⁴⁸

Et lignende saksforhold kom opp i *Kustannus Oy Vapaa Ajatteliija AB and others v. Finland*.⁴⁹ Forskjellen mellom denne saken og *Company X. v. Switzerland* var at selskapet i den finske saken mente å ha et idealistisk formål, og ikke et økonomisk formål. Etter selskapets mening

⁴² Avgjørelse 19. mars 1981 (8118/77) premissenes punkt 10

⁴³ Avgjørelse 17. desember 1968 (3798/68) premissenes romertall I tredje innrykk

⁴⁴ Avgjørelse 5. mai 1979 (7805/77) premissenes punkt 2 fjerde innrykk

⁴⁵ Avgjørelse 19. mars 1981 (8118/77) premissenes punkt 3

⁴⁶ Avgjørelse 29. juni 1999 (32549/96) premissenes punkt 2 andre innrykk

⁴⁷ Avgjørelse 27. februar 1979 (7865/77)

⁴⁸ Premissenes fjerde innrykk

⁴⁹ Avgjørelse 15. april 1996 (20471/92)

måtte religionsfriheten derfor kunne påberopes som vern mot den pålagte kirkeskatten. Kommisjonen fant imidlertid at selskapets formål ikke spilte noen rolle ved vurderingen av om religionsfriheten kunne påberopes; så lenge virksomheten var organisert i aksjeselskaps form, var vernet etter EMK artikkel 9 avskåret.⁵⁰

Det synes etter dette klart at aksjeselskaper er avskåret fra å påberope seg EMK artikkel 9.

f) EMK artikkel 12 – Retten til å inngå ekteskap

EMK artikkel 12 fastsetter retten for menn og kvinner til å inngå ekteskap. I sammenheng med denne bestemmelsen kan også nevnes TP-7 artikkel 5, som bestemmer at det skal være likhet mellom ektefellene. Disse bestemmelsene gir åpenbart ikke vern for aksjeselskaper. EMD er kjent for å tolke EMK dynamisk, men domstolen vil nok aldri finne på å likestille fusjoner mellom aksjeselskaper med ekteskap.

3.2.3 EMK artikkel 6 – Retten til en rettferdig rettergang

EMK artikkel 6 nr. 1 gir «enhver» rett til en rettferdig rettergang ved en uavhengig og upartisk domstol «[f]or å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg». Rettergangen skal være offentlig og skje innen rimelig tid. Etter artikkel 6 nr. 2 skal enhver som er straffesiktet «antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.» Artikkel 6 nr. 3 bokstav a-e oppstiller ytterligere rettergangsgarantier for den straffesiktede.

EMK artikkel 6 er den bestemmelsen i EMK som oftest gjøres gjeldende som klagegrunn ved klage til EMD. EMD har således hatt rikelig med muligheter til å utdype innholdet i bestemmelsen. Etter rettspraksis omkring bestemmelsen er det nå klart at spørsmålet om det foreligger en «straffesiktelse», beror på en vurdering av visse kriterier, der nasjonale myndigheters forståelse av straffebegrepet ikke nødvendigvis er avgjørende, jf. *Engel and others v. The Netherlands*.⁵¹ For øvrig har EMD presisert og styrket de ulike rettergangsgarantiene som følger av bestemmelsen.

⁵⁰ Premissenes punkt 1 b (iii) fjerde og femte innrykk

⁵¹ Dom 8. juni 1976 (5100/71...) avsnitt 81-82

Spørsmålet er om EMK artikkel 6 kan påberopes av aksjeselskaper. Dette beror på en vurdering av om rettighetene bestemmelsen oppstiller, er av en slik art at de også bør kunne utøves av aksjeselskaper.

Rettighetene som følger av EMK artikkel 6 nr. 1, kommer til anvendelse i saker som gjelder «borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse». Noe unyansert kan man si at den første gruppen er sivile saker, mens den andre gruppen er straffesaker. I straffesaker gis det tilleggsrettigheter i EMK artikkel 6 nr. 2 og 3.

Aksjeselskaper kan opptre både i sivile saker og i straffesaker. For eksempel kan et aksjeselskap være en kontraktspart som krever eller blir avkrevd erstatning for mislighold. Dette vil være en typisk borgerlig rettighet eller plikt etter EMK artikkel 6. Aksjeselskaper kan også utsettes for straff. I Norge har vi en bestemmelse i straffeloven⁵² § 48 a som bestemmer at et foretak kan straffes når noen begår en straffbar handling på vegne av det. Et aksjeselskap som blir straffeforfulgt etter straffeloven § 48 a, vil stå overfor en straffesiktelse. EMD har dessuten utvidet straffebegrepet i EMK artikkel 6 til også å omfatte en rekke administrative sanksjoner av pønalt karakter, som i nasjonal rett likevel regnes som sivile. Et eksempel på dette er *Bendenoun v. France*, hvor ileggelse av tilleggsskatt ble bedømt som en straffesanksjon.⁵³

Den aktiviteten som rettighetene i EMK artikkel 6 knytter seg til – å opptre i rettergang i sivile saker og i straffesaker – er altså av en slik art at også aksjeselskaper kan utøve den. Det kan derfor argumenteres for at også aksjeselskaper, samt andre juridiske personer som kan opptre i rettergang, bør kunne gjøre rettighetene i EMK artikkel 6 gjeldende.

Det tok heller ikke lang tid før Kommisjonen godtok at juridiske personer kunne påberope seg vernet som følger av EMK artikkel 6. En avgjørelse hvor dette uttrykkelig sies, er *Church of X v. The United Kingdom*⁵⁴:

«... whereas it is clear that the procedural rights guaranteed under [Article 6] may be had and exercised by a legal as well as a natural person...»

⁵² Lov 22. mai 1902 nr. 10

⁵³ Dom 24. februar 1994 (12547/86) avsnitt 47

⁵⁴ Avgjørelse 17. desember 1968 (3798/68) premissenes romertall I åttende innrykk

Senere praksis fra EMD skaper noe tvil omkring rekkevidden av Kommisjonens forbeholdsløse uttalelse i 1968. I en avgjørelse fra 2000, *Aannemersbedrijf Gebroeders Van Leeuwen B.V. v. The Netherlands*, som gjaldt påstander fra et aksjeselskap om brudd på rettighetene i EMK artikkel 6 nr. 1, 2 og 3, kom EMD med følgende uttalelse⁵⁵:

«In the examination of this complaint, the Court will assume that Article 6 applies to legal persons in the same way as it does to individuals.»

På bakgrunn av denne uttalelsen fremstår det ikke som «clear» at juridiske personer nyter et generelt vern av EMK artikkel 6, slik Kommisjonen hevdet i 1968. EMD fant likevel at vernet gjaldt i denne konkrete saken.

To år senere, i *Fortum Oil and Gas Oy v. Finland*, tok imidlertid EMD steget fullt ut⁵⁶:

«The Court has already assumed that Article 6 applies to legal persons in the same way as it does to individuals and that a company may be regarded as having been “charged with a criminal offence”, within the autonomous meaning of that expression for the purposes of Article 6...»

Denne uttalelsen er generell og viser at EMD nå mener at juridiske personer er vernet av EMK artikkel 6 i like stor utstrekning som fysiske personer.

Det er ikke så vanskelig å akseptere at rettergangsgarantiene i EMK artikkel 6 nr. 1 og 3 gjelder fullt ut for juridiske personer. I forhold til EMK artikkel 6 nr. 2, som gir den straffesiktede rett til å «antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven», gjør det seg imidlertid gjeldende visse motforestillinger mot å la juridiske personer påberope seg dette vernet. Skyld innebærer et subjektivt element, og juridiske personer, som etter sin art er livløse, har ikke evne til å utvise skyld. Det kan derfor hevdes at uskyldspresumsjonen ikke bør verne disse. De refererte sakene fra 2000 og 2002, som begge gjaldt blant annet påståtte brudd på uskyldspresumsjonen, viser imidlertid at også juridiske personer kan påberope seg dette vernet.

⁵⁵ Avgjørelse 25. januar 2000 (32602/96) premissenes punkt 1 femte innrykk

⁵⁶ Avgjørelse 12. november 2002 (32559/96) premissenes punkt 2 sjette innrykk

Det kan etter dette legges til grunn at aksjeselskaper nyter et generelt vern av rettighetene i EMK artikkel 6, på lik linje med fysiske personer.

3.2.4 EMK artikkel 7 – Ingen straff uten lov

EMK artikkel 7 bestemmer at ingen må straffes for en handling som ikke var straffbar på gjerningstidspunktet, og oppstiller også et forbud mot å anvende strengere straff enn den som gjaldt på gjerningstidspunktet. Som straff må også regnes reaksjoner som etter EMDs praksis anses som straff, bedømt etter «Engel»-kriteriene.⁵⁷

Som allerede nevnt kan aksjeselskaper bli utsatt for straff, og dette tilsier at også aksjeselskaper må kunne påberope det vernet som følger av EMK artikkel 7. Det er dessuten en nær sammenheng mellom EMK artikkel 6 og artikkel 7, idet begge gir rettssikkerhetsgarantier i straffesaker. Det at juridiske personer er vernet av EMK artikkel 6, taler derfor klart for at også vernet etter EMK artikkel 7 kan påberopes.

Praksis fra EMD levner heller ingen tvil om at EMK artikkel 7 også beskytter aksjeselskaper. Blant annet i *Fortum Oil and Gas Oy v. Finland* behandlet EMD en klage fra et aksjeselskap, vedrørende påståtte brudd på blant annet EMK artikkel 7.⁵⁸ Uten å komme inn på spørsmålet om EMK artikkel 7 verner aksjeselskaper, begynte EMD med å se på om bestemmelsen var overtrådt i den konkrete saken.⁵⁹ At EMK artikkel 7 også verner aksjeselskaper, er etter dette klart.

3.2.5 EMK artikkel 8 – Retten til respekt for privatliv og familieliv

a) Ordlyd og formål

EMK artikkel 8 nr. 1 gir enhver «rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse.» Det kan etter EMK artikkel 8 nr. 2 foretas visse inngrep i disse rettighetene, dersom inngrepet er foreskrevet ved lov, forfølger et legitimt formål og er nødvendig i et demokratisk samfunn.

⁵⁷ Se *Engel and others v. The Netherlands*, 8. juni 1976 (5100/71...) avsnitt 82

⁵⁸ Avgjørelse 12. november 2002 (32559/96)

⁵⁹ Premissenes punkt 3

Spørsmålet er om denne bestemmelsen helt eller delvis verner aksjeselskaper. Jeg starter med å tolke ordlyden i bestemmelsen og se på karakteren av de beskyttede rettighetene.

De godene som beskyttes av EMK artikkel 8, er privatliv, familieliv, hjem og korrespondanse. Det må i utgangspunktet sondres mellom de ulike godene. Likevel må det vel sies at privatlivet er et så vidt konsept at det kan omfatte alle de andre beskyttede godene.

Privatlivet er den sfæren av menneskers liv hvor man benytter sin fritid, utfolder seg og utvikler sin identitet. Familielivet er relasjoner mellom familiemedlemmer. Eksempler på inngrep i privatlivet og familielivet kan være overvåkning av en persons bevegelser, og omsorgsovertagelse av barn, som altså ikke kan godtas med mindre EMK artikkel 8 nr. 2 tillater det.

Etter alminnelig språkbruk må «hjem» forstås som det stedet hvor mennesker har sin bopel. Hjemmet er det stedet hvor vi utøver vårt privatliv og tar vår nattesøvn. Korrespondanse er skriftlig kommunikasjon, for eksempel brevveksling. Inngrep i hjemmet vil typisk finne sted i form av husransaker, mens overvåkning av en persons korrespondanse vil være et inngrep i vedkommendes rett til respekt for sin korrespondanse.

Innholdet i privatlivet og familielivet synes å være av en slik art at aksjeselskaper neppe kan være innehavere av slike goder. For å kunne ha et privatliv og familieliv, er det nærliggende å stille krav om at man er et levende menneske. I konserner taler man riktignok om morselskaper, datterselskaper og søsterselskaper, men dette kan klart nok ikke regnes som familieliv.

Etter min mening mangler aksjeselskaper også de egenskapene som trengs for å være innehaver av et hjem. Et aksjeselskap har riktignok forretningslokaler, og i tråd med EMDs dynamiske tolkningsmetode kan det argumenteres for at aksjeselskapers forretningslokaler bør likestilles med «hjem» og således vernes av EMK artikkel 8. En slik konklusjon ville imidlertid bevege seg langt – etter min mening for langt – utenfor bestemmelsens ordlyd.

Det stiller seg annerledes med korrespondanse. Aksjeselskaper sender og mottar brev, kontrakter, søksmål og annet, og det kan derfor argumenteres for at et selskaps korrespondanse bør nyte den beskyttelse som følger av EMK artikkel 8.

Slik jeg leser ordlyden, er det altså bare retten til korrespondanse som etter sin art kan påberopes av aksjeselskaper. Når man ser på utformingen av EMK artikkel 8, fremstår det imidlertid som ganske klart at hele bestemmelsen som sådan bare var tiltenkt fysiske personer. Overskriften i EMK artikkel 8 taler om «privatliv og familieliv», og det er derfor usannsynlig at man tilsiktet å gi juridiske personer rettigheter.

Disse innledende observasjonene omkring EMK artikkel 8 gir bare noen utgangspunkter for vurderingen av om aksjeselskaper er beskyttet. Det avgjørende er hvordan EMD har forstått og anvendt bestemmelsen.

b) EMK artikkel 8 i lys av konvensjonsorganenes praksis

EMD fokuserer, som nevnt tidligere, på at menneskerettighetene skal gi et effektivt vern. Dette innebærer at EMK artikkel 8, i den grad bestemmelsen beskytter interesser som også aksjeselskaper kan inneha, også må kunne påberopes av aksjeselskaper.

Konvensjonsorganene har imidlertid ganske lenge vært skeptiske til å gi juridiske personer det vernet som følger av EMK artikkel 8. Så sent som i 1997 la Kommisjonen til grunn at rettighetene som følger av EMK artikkel 8, «by their nature are not susceptible of being exercised by an association.»⁶⁰

I den senere tid har holdingen i EMD endret seg. Det man nå kan se av EMDs praksis, er at aksjeselskaper kan utøve i hvert fall noen av rettighetene som følger av EMK artikkel 8. For å få et inntrykk av hvilke rettigheter dette gjelder, må rettighetene behandles hver for seg. Det er imidlertid klart at retten til respekt for familielivet ikke kan påberopes av aksjeselskaper. Denne retten vil derfor ikke bli drøftet nærmere.

c) Retten til respekt for hjem

Spørsmålet om en juridisk person kan påberope seg retten til respekt for sitt «hjem», dukket opp i *Verein Netzwerk v. Austria* i 1999.⁶¹ En idealistisk organisasjon klaget til EMD over at

⁶⁰ *Scientology Kirche Deutschland e.V. v. Germany*, 7. april 1997 (34614/97) premissenes punkt 1 åttende innrykk

⁶¹ Avgjørelse 29. juni 1999 (32549/96)

en politibetjent hadde utført et kontrollbesøk i organisasjonens hus, og mente at dette var et brudd på EMK artikkel 8. EMD utelukket ikke at en juridisk person kunne påberope seg EMK artikkel 8 som vern mot inngrep i vedkommendes lokaler. Domstolen konkluderte imidlertid ikke, fordi saken uansett måtte avvises på andre grunnlag.⁶²

Tre år senere avsa EMD dom i *Société Colas Est and others v. France*.⁶³ Bakgrunnen for saken var at franske myndigheter hadde besluttet og gjennomført ransakelse av mange selskapers forretningslokaler. Flere av disse selskapene klaget til EMD og gjorde gjeldende at ransakelsen innebar en overtredelse av selskapenes rett til respekt for sine «hjem».

EMD startet sin drøftelse med å vise til at domstolen allerede i tidligere saker, blant annet i *Niemietz v. Germany*, har anerkjent private personers rett til beskyttelse av sine kontorer som en del av retten til respekt for sitt hjem.⁶⁴ Domstolen konstaterte videre at EMK er et «living instrument» som må tolkes i lys av nåtidens forhold.⁶⁵ Deretter kom EMD med følgende prinsipielt viktige uttalelse:

«Building on its dynamic interpretation of the Convention, the Court considers that the time has come to hold that in certain circumstances the rights guaranteed by Article 8 of the Convention may be construed as including the right to respect for a company's registered office, branches or other business premises...»

Denne uttalelsen illustrerer et karakteristisk trekk ved EMDs tolkning og anvendelse av EMK. Domstolen kunne ikke vise til et bestemt rettslig argument på veien mot sitt resultat, men slo enkelt og greit fast at tiden var inne for å nå det resultatet. EMD hadde riktignok visse holdepunkter i den franske konvensjonsteksten, fordi uttrykket som er brukt der – «domicile» – har en videre betydning enn det engelske uttrykket «home».⁶⁶ Det synes likevel ganske klart at EMDs tolkning går lenger enn konvensjonsteksten gir dekning for.

⁶² Premissenes punkt 1 andre innrykk

⁶³ Dom 16. april 2002 (37971/97)

⁶⁴ Avsnitt 40

⁶⁵ Avsnitt 41

⁶⁶ Avsnitt 40

Selv om det kanskje kan synes noe underlig at aksjeselskapers forretningslokaler nyter vern av EMK artikkel 8, fremstår det likevel ikke som helt urimelig. Aksjeselskaper har en beskyttelsesverdig interesse i ikke å bli utsatt for urimelige inngrep i sine forretningslokaler.

Konsekvensene av dommen er at aksjeselskaper vil kunne påberope seg retten til respekt for sitt «hjem», som beskyttelse mot at deres forretningslokaler blir utsatt for inngrep som ikke tilfredsstillende kravene i EMK artikkel 8 nr. 2. Rekkevidden av EMDs reservasjon om at denne retten bare gjelder under spesielle omstendigheter («in certain circumstances»), er ikke nærmere avklart. Det er mulig at denne reservasjonen ble tatt med for å dempe det rettskapende elementet i dommen. I ettertid finnes det imidlertid ingen eksempler på at reservasjonen om spesielle omstendigheter er anvendt. I EMDs oppsummering av rettstilstanden i *Buck v. Germany*, ble kravet om spesielle omstendigheter ikke engang nevnt⁶⁷:

«Consequently, "home" is to be construed as including also the registered office of a company run by a private individual and a juristic person's registered office, branches and other business premises...»

Det er vel forsvarlig å anta at EMD for fremtiden vil legge til grunn at aksjeselskaper nyter et generelt vern for sine forretningslokaler, uten å stille noe krav om det må foreligge spesielle omstendigheter.

d) Retten til respekt for korrespondanse

Etter først å ha slått fast at retten til respekt for hjemmet kan påberopes av juridiske personer, var det ikke vanskelig for EMD å utvide juridiske personers vern etter EMK artikkel 8 til også å omfatte rett til respekt for sin korrespondanse.

Dommen som slår fast at juridiske personer har rett til respekt for sin korrespondanse, er *The Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhev v. Bulgaria*.⁶⁸ Sakens bakgrunn var at bulgarske myndigheter hadde vedtatt en lov om hemmelig overvåkning. Klagerne, en menneskerettsorganisasjon og en privatperson, klaget til EMD og

⁶⁷ Dom 28. april 2005 (41604/98) avsnitt 31

⁶⁸ Dom 28. juni 2007 (62540/00)

hevdet at loven var i strid med EMK artikler 6, 8 og 13. For så vidt gjaldt EMK artikkel 8, gjorde klagerne gjeldende at loven innebar potensielle inngrep i deres korrespondanse, i strid med denne bestemmelsen. Ved vurderingen av om menneskerettsorganisasjonen – en juridisk person – kunne påberope seg EMK artikkel 8, viste EMD til at domstolen tidligere har lagt til grunn at en juridisk person har rett til respekt for sitt «hjem».⁶⁹ Menneskerettsorganisasjonen var altså ikke helt avskåret fra å påberope seg EMK artikkel 8. EMD kunne dermed ta neste skritt i utviklingen av EMK artikkel 8:

«While it may be open to doubt whether, in being [a legal person], it can have a "private life" within the meaning of [Article 8], it can be said that its mail and other communications, which are in issue in the present case, are covered by the notion of "correspondence", which applies equally to communications originating from private and business premises...»

Denne uttalelsen er ikke særlig oppsiktsvekkende. Juridiske personer sender og mottar korrespondanse, og det var derfor ingen overraskelse at deres korrespondanse ble ansett å være beskyttet av EMK artikkel 8.

Det er etter denne avgjørelsen ikke tvilsomt at aksjeselskaper har rett til respekt for sin korrespondanse. Inngrep i denne retten kan ikke foretas med mindre unntaksregelen i EMK artikkel 8 nr. 2 tillater inngrepet.

e) Retten til respekt for privatliv

Som jeg har vært inne på, kan man vel si at både «hjem», «familieliv» og «korrespondanse» inngår som en del av privatlivet. Aksjeselskapers «privatliv» er derfor allerede delvis beskyttet gjennom retten til respekt for «hjem» og «korrespondanse». Men hvis det påklagde inngrepet ikke faller inn under noen av disse to sistnevnte kategoriene, kommer spørsmålet på spissen: Gir retten til respekt for privatlivet rettigheter til aksjeselskaper? Og hvilke rettigheter skulle dette i så fall være?

Det har lenge vært lagt til grunn i rettspraksis at retten til respekt for privatlivet ikke kan påberopes av aksjeselskaper. Blant annet kan nevnes avgjørelsen i *Open Door Counselling*

⁶⁹ Avsnitt 60

Ltd. and others v. Ireland, avsagt i 1991, hvor Kommisjonen var enig med den innklagde staten i at retten til privatliv ikke kunne gjøres gjeldende av et selskap.⁷⁰

Noen år senere, i *Church of Scientology of Paris v. France*, åpnet Kommisjonen for at en juridisk person kan ha et privatliv.⁷¹ Kommisjonen fant imidlertid at den påklagde myndighetshandlingen ikke innebar et inngrep, og hadde derfor ikke grunn til å drøfte spørsmålet nærmere.

De siste årene har også EMD åpnet døren på gløtt for at ikke bare fysiske personer, men også juridiske personer, kan ha et privatliv som de har krav på at myndighetene respekterer. I den tidligere omtalte avgjørelsen i *The Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhev v. Bulgaria*, avsagt i 2007, sa EMD at «it may be open to doubt» om en juridisk person kan ha et privatliv.⁷² Hvis EMD hadde vært av den oppfatningen at juridiske personer ikke kunne ha et privatliv, ville vel domstolen ha uttrykt seg annerledes.

I en senere sak i 2007, *Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*, gjorde klagerne, en privatperson og et aksjeselskap, gjeldende EMK artikkel 8 som vern mot ransakelse og beslag i elektronisk data tilhørende klagerne.⁷³ EMD fant etter omstendighetene at dette var et inngrep i klagerens rett til respekt for sin korrespondanse.⁷⁴ På denne bakgrunn sa domstolen at «[i]t does not consider it necessary to examine whether there was also an interference with the applicants' "private life".» Flertallsformen «the applicants» vitner om at EMD ikke utelukket at også aksjeselskapet kunne gjøre retten til respekt for privatlivet gjeldende.

Man kan ikke trekke noen klar konklusjon bare på grunnlag av de knappe uttalelsene i disse sakene. EMD levner imidlertid tvil omkring rekkevidden av retten til respekt for privatlivet, fordi det nå er uklart om EMD mener at juridiske personer er vernet av denne rettigheten eller ikke. Etter hva jeg har sett, finnes det ingen avgjørelser etter *Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria* som omtaler retten til privatlivet i forhold til aksjeselskaper eller juridiske personer generelt.⁷⁵

⁷⁰ Avgjørelse 7. mars 1991 (14234/88...) avsnitt 63-64

⁷¹ Avgjørelse 9. januar 1995 (19509/92) premissenes punkt 1 syvende til niende innrykk

⁷² Dom 28. juni 2007 (62540/00) avsnitt 60

⁷³ Dom 16. oktober 2007 (74336/01)

⁷⁴ Avsnitt 45

⁷⁵ I *Bernh. Larsen Holding AS and others v. Norway* (24117/98), omtalt under punkt 1.1, har EMD spurt klagerne om de mener at deres rett til «privatliv», «hjem» og/eller «korrespondanse» er krenket:

For å komme nærmere en konklusjon, må det avklares hva som ligger i retten til respekt for privatlivet. I *A. v. Norway* viste EMD til at privatlivet omfatter «the physical and psychological or moral integrity of a person ... and can sometimes embrace aspects of an individual's physical and social identity.»⁷⁶ EMD fant videre at en persons omdømme («honour and reputation») inngår som en del av privatlivet, og at retten til respekt for privatlivet således beskytter mot grove omdømmeangrep.⁷⁷

En slik tilnærming til retten til respekt for privatlivet, viser at denne retten innehar aspekter som ikke er helt fremmede for aksjeselskaper, særlig beskyttelse av omdømme. For et aksjeselskap kan det være viktig å ha et godt omdømme, og ikke å bli omtalt nedsettende. Dette kan tale for at retten til respekt for privatlivet bør kunne påberopes av et aksjeselskap, for eksempel i en sak der selskapet har blitt utsatt for offentlig omtale som kan skade selskapets omdømme. Jeg ser det som sannsynlig at EMD vil utvikle EMK artikkel 8 i en slik retning.

f) Kort om inngrepsterskelen etter EMK artikkel 8 nr. 2

I de tilfellene hvor aksjeselskaper kan påberope seg EMK artikkel 8, gjelder vernet i utgangspunktet på lik linje med det vernet som fysiske personer har. Offentlige myndigheter kan ikke gjøre inngrep i rettighetene med mindre vilkårene i EMK artikkel 8 nr. 2 er oppfylt. Men vil vurderingen av om et inngrep er i samsvar med EMK artikkel 8 nr. 2, kunne bli annerledes der inngrepet er rettet mot et aksjeselskap og ikke en privatperson?

EMDs dom i *Niemietz v. Germany* berører dette spørsmålet.⁷⁸ Klageren i saken – en advokat – hadde klaget til EMD over at det hadde blitt foretatt en ransakelse av hans advokatkontor, og hevdet at ransakelsen var i strid med EMK artikkel 8. EMD kom til at ransakelsen var et inngrep i hans rett til respekt for sitt «privatliv» og «hjem». Domstolen la til grunn at en slik utvidelse av retten etter EMK artikkel 8 nr. 1 til også å omfatte en persons

<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=larsen%20%7C%20holding&sessionId=51618589&skin=hudoc-cc-en>

⁷⁶ Dom 9. april 2009 (28070/06) avsnitt 63

⁷⁷ Avsnitt 64

⁷⁸ Dom 16. desember 1992 (13710/88)

forretningsaktiviteter og -kontor, ikke ville medføre byrdefulle konsekvenser for medlemsstatene⁷⁹:

«... for they would retain their entitlement to "interfere" to the extent permitted by paragraph 2 of Article 8 (art. 8-2); that entitlement might well be more far-reaching where professional or business activities or premises were involved than would otherwise be the case.»

Klageren i saken var som nevnt en privatperson. Synspunktet om at statenes rett til å gjøre inngrep kan være mer vidtrekkende når det er tale om forretningsaktiviteter eller -kontorer enn ellers, bør imidlertid klart nok også gjelde der klageren er et aksjeselskap. Dette støttes av EMD i *Société Colas Est and others v. France*, hvor det aktuelle inngrepet likevel ble ansett for å være konvensjonsstridig.⁸⁰

Grunnen til at det kan gjøres tøffere inngrep i forretningslokaler enn i fysiske personers hjem, er at et inngrep vel i de fleste tilfeller vil være mindre tyngende når det er tale om forretningslokaler. Kravet om at inngrepet må være «nødvendig i et demokratisk samfunn», kan altså bli lettere oppfylt der det er et aksjeselskaps forretningslokaler, og ikke en fysisk persons hjem, som er gjenstand for inngrepet.

3.2.6 EMK artikkel 10 – Ytringsfrihet

EMK artikkel 10 nr. 1 første og annet punktum gir enhver rett til ytringsfrihet, som skal omfatte «frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser.». I EMK artikkel 10 nr. 2 er det gitt adgang til visse innskrenkninger i ytringsfriheten, etter samme modell som inngrepshjemmelen i EMK artikkel 8 nr. 2.

EMK artikkel 10 nr. 1 tredje punktum bestemmer at statene uten hinder av ytringsfriheten kan «kreve lisensiering av kringkasting, fjernsyn og kinoforetak.» Bygger dette på en forutsetning om at juridiske personer i utgangspunktet er beskyttet av EMK artikkel 10?

⁷⁹ Avsnitt 31

⁸⁰ Dom 16. april 2002 (37971/97) avsnitt 49

Det er vel som hovedregel bare juridiske personer som sørger for kringkasting, fjernsyn og kinoforetak. Derimot er det ikke bare juridiske personer som formidler sine standpunkter gjennom disse kanalene. Adgangen til å kreve lisensiering innebærer en begrensning i menneskers muligheter til å formidle sine standpunkter, og er altså et skår i menneskers ytringsfrihet. Bestemmelsen forutsetter altså ikke nødvendigvis at også juridiske personer er vernet av ytringsfriheten. Det er derfor ikke mulig å hevde at juridiske personer er vernet av EMK artikkel 10 utelukkende med grunnlag i EMK artikkel 10 nr. 1 tredje punktum.

Ved vurderingen av om aksjeselskaper er vernet av EMK artikkel 10, kan det pekes på at aksjeselskaper i en rekke sammenhenger vil ha både evne til og behov for å uttale seg i det offentlige rom. Dette gjelder for eksempel ved markedsføring av produkter eller tjenester, eller i forbindelse med varslede lovendringer innenfor den næringen selskapet deltar i. Mange aksjeselskaper er dessuten medieselskaper, og formidler i denne egenskap en rekke forskjellige ytringer og budskap. Arten av den vernede rettighet er altså slik at den ikke utelukker beskyttelse for aksjeselskaper.

Foruten at aksjeselskaper innehar de nødvendige egenskaper for å kunne fremsette ytringer, er det også gode grunner som kan tale for at aksjeselskaper i hvert fall innenfor noen områder bør kunne påberope seg ytringsfriheten. Dette gjelder særlig for de selskapene som driver virksomhet innenfor medieindustrien. Mediene utøver en viktig samfunnsoppgave ved å gi befolkningen informasjon om hvordan myndighetene gjennomfører sin politikk. I et demokratisk samfunn er det derfor viktig at TV-stasjoner, radiostasjoner og presse ikke blir utsatt for sensur fra offentlige myndigheter. Det er dessuten gjennom media at folk flest får anledning til offentlig å ytre sine meninger. For at ytringsfriheten skal være effektiv, må denne friheten ikke bare verne opphavsmannen bak ytringene, men også innehaveren av det mediet som ytringen fremsettes i.

Praksis omkring EMK artikkel 10 slår fast at juridiske personer, herunder aksjeselskaper, har ytringsfrihet. Dette følger blant annet av *Times Newspaper Ltd. and others v. The United Kingdom*, hvor Kommisjonen uttalte at⁸¹:

⁸¹ Avgjørelse 21. mars 1975 (6538/74) premissenes punkt 1 syvende innrykk

«[Times Newspaper Ltd.] may clearly claim to be a victim of a breach of Art. 10 of the Convention notwithstanding the fact that it possesses legal and not natural personality...»

En helt generell bekreftelse på at juridiske personer kan påberope seg EMK artikkel 10, finner man i EMDs dom i *Autronic AG v. Switzerland*⁸²:

«The Article (art. 10) applies to "everyone", whether natural or legal persons.»

Kjernen i ytringsfriheten er de politiske ytringer, og i denne sammenheng har medieselskapene en viktig rolle, jf. for eksempel *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*.⁸³ EMD har imidlertid tolket ytringsfriheten i EMK artikkel 10 slik at den omfatter flere ytringer enn de rent politiske. I *Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany* la EMD til grunn at også kommersielle ytringer er beskyttet av ytringsfriheten.⁸⁴

Det kan etter dette legges til grunn at aksjeselskaper kan påberope seg ytringsfriheten i EMK artikkel 10, både for politiske og kommersielle ytringer.

At ytringsfriheten gjelder for juridiske personer på lik linje med fysiske personer, betyr ikke nødvendigvis at inngrepsterskelen i EMK artikkel 10 nr. 2 er den samme for både juridiske og fysiske personer. Det kan tenkes at et inngrep mot en juridisk person vil anses «nødvendig i et demokratisk samfunn», mens et tilsvarende inngrep mot en fysisk person blir bedømt annerledes. Dette fremgår, så vidt jeg vet, ikke av noen eksplisitt uttalelse fra EMD, men kan kanskje følge indirekte av uttalelsen i *Niemietz v. Germany* (omtalt ovenfor under punkt 3.2.5.f)), som gjaldt anvendelsen av den tilsvarende inngrepshjemmelen i EMK artikkel 8 nr. 2. Ved vurderingen av om et inngrep i ytringsfriheten er «nødvendig i et demokratisk samfunn», vil det også ha betydning om den aktuelle ytringen er av politisk eller kommersiell art, jf. *Vgt Verein Gegen Tierfabriken v. Switzerland*.⁸⁵

⁸² Dom 22. mai 1990 (12726/87) avsnitt 47

⁸³ Dom 20. mai 1999 (21980/93) avsnitt 59

⁸⁴ Dom 20. november 1989 (10572/83) avsnitt 26

⁸⁵ Dom 28. juni 2001 (24699/94) avsnitt 71

3.2.7 EMK artikkel 11 – Forsamlings- og foreningsfrihet

Etter EMK artikkel 11 nr. 1 har enhver «rett til fritt å delta i fredelige forsamlinger og til frihet til forening med andre, herunder rett til å danne og slutte seg til fagforeninger for å verne sine interesser.» EMK artikkel 11 nr. 2 gir en inngrepshjemmel som tilsvarer EMK artikkel 8 nr. 2 og EMK artikkel 10 nr. 2.

Med forsamlingsfrihet menes retten til å delta i fredelige forsamlinger, enten disse finner sted i møte eller demonstrasjoner, jf. *Christians against Racism and Fascism v. The United Kingdom*.⁸⁶ Foreningsfriheten omfatter i hovedsak retten til å stifte og slutte seg til foreninger, og dessuten retten til å stå utenfor hvis man ønsker det, jf. *Sigurður A. Sigurjónsson v. Iceland*.⁸⁷ Dette siste omtales ofte som negativ foreningsfrihet. Foreningsfriheten kan særlig bli påberopt der en stats myndigheter forsøker å legge begrensninger på adgangen til å stifte og delta i foreninger, eller der myndighetene diskriminerer personer på grunnlag av medlemskap eller manglende medlemskap i foreninger.

Ordlyden i EMK artikkel 11 nr. 1 taler i retning av at rettighetene bestemmelsen gir, bare tilkommer fysiske personer. Uttrykket «fredelige forsamlinger» sikter til en sammenkomst mellom flere fysiske personer, og den beskyttede rettighet er å «delta». Det kan vanskelig ses at denne rettigheten kan påberopes av juridiske personer. Den andre rettigheten bestemmelsen oppstiller, er «frihet til forening med andre». Etter ordlyden er det den enkelte deltageren i vedkommende forening som er beskyttet, ikke foreningen som sådan. Bestemmelsen gir også et eksempel på en beskyttet aktivitet, nemlig å «danne og slutte seg til fagforeninger for å verne sine interesser.» Det er bare fysiske personer som kan danne og slutte seg til fagforeninger.

Selv om ordlyden i bestemmelsen taler for at bare fysiske personer vernes, finnes det likevel hensyn som trekker i retning av at også forsamlingen eller foreningen som sådan bør kunne påberope seg bestemmelsen. EMK artikkel 11 oppstiller en rett til å opprette og slutte seg til organiserte fellesskap med sine medmennesker, og da bør vel krenkelser av denne retten med rimelighet kunne påklages av fellesskapet som sådan. Det ville nok være unødvendig formalistisk å kreve at de enkelte deltagerne i fellesskapet måtte klage til EMD, når det påståtte konvensjonsbruddet nettopp gjaldt forholdet til vedkommende fellesskap.

⁸⁶ Avgjørelse 16. juli 1980 (8440/78) premissenes punkt 4 tredje innrykk

⁸⁷ Dom 30. juni 1993 (16130/90) avsnitt 35 siste innrykk

For så vidt gjelder *forsamlingsfriheten*, fant Kommissjonen i *Christians Against Racism and Fascism v. The United Kingdom* at forsamlingsfriheten ikke bare kan påberopes av de fysiske personene som deltar i forsamlingen, men også av den som har organisert forsamlingen, «including a corporate body such as the applicant association.»⁸⁸ Juridiske personer som organiserer fredelige forsamlinger, kan altså påberope seg forsamlingsfriheten.

At fagforeninger er uttrykkelig nevnt som en av de typer foreninger som *foreningsfriheten* etter EMK artikkel 11 omfatter, førte til at fagforeninger som sådan raskt ble ansett for å være beskyttet av foreningsfriheten, jf. eksempelvis *Swedish Engine Driver's Union v. Sweden*.⁸⁹

Det tok imidlertid lang tid før andre typer foreninger enn fagforeninger fikk tilsvarende vern. I 1998 slo EMD for første gang fast at også politiske partier kunne påberope seg foreningsfriheten.⁹⁰ Dette skjedde i *United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*, hvor et politisk parti hadde klaget over at tyrkiske myndigheter hadde vedtatt oppløsning av partiet.⁹¹ EMD viste til at fagforeninger bare var et eksempel på hvilke foreninger som var beskyttet, jf. ordet «herunder». I tillegg viste domstolen til at politiske partier er en type forening som er helt nødvendig i et demokratisk samfunn. Det kunne derfor ikke være tvil om at politiske partier var beskyttet av EMK artikkel 11.⁹² Avgjørelsen inneholder også noen uttalelser som kan trekke i retning av at *alle* foreninger er vernet av EMK artikkel 11.⁹³

Året etter, i *APEH Üldözötteinek Szövetsége and others v. Hungary*, fant EMD at en stats nektelse av å registrere en forening, var et inngrep i foreningens rettigheter etter EMK artikkel 11.⁹⁴ Foreningen var verken en fagforening eller et politisk parti. Avgjørelsen synes å legge til grunn at foreninger som sådan er vernet av EMK artikkel 11.

Neste skritt i utviklingen av foreningers vern ble tatt i *Grande Oriente d'Italia di Palazzo*

⁸⁸ Premissenes punkt 4 tredje innrykk

⁸⁹ Dom 6. februar 1976 (5614/72) avsnitt 35 flg.; at fagforeningen var beskyttet, ble ikke engang problematisert.

⁹⁰ I mellomtiden hadde Kommissjonen riktignok ved ett tilfelle uttalt at en forening kan påberope seg foreningsfriheten. Denne uttalelsen, som finnes i *ACREP v. Portugal*, avgjørelse 16. oktober 1995 (23892/94) premissenes femtende innrykk, fremstår imidlertid ikke som tungtveiende; de avgjørelsene som uttalelsen bygger på, kan neppe tas til inntekt for Kommissjonens standpunkt.

⁹¹ Dom 30. januar 1998 (19392/92)

⁹² Avsnitt 24-25

⁹³ Særlig avsnitt 27 og 33

⁹⁴ Avgjørelse 31. august 1999 (32367/96) premissenes punkt 1 fjerde innrykk; denne delen av klagen ble likevel avvist som åpenbart grunnløs, se premissenes punkt 1 siste innrykk.

Giustiniani v. Italy.⁹⁵ Klageren i saken var en frimurerforening, som klaget over at det i en italiensk regional lov om ansettelse i offentlig sektor, ble satt som vilkår at man ikke tilhørte en frimurerlosje. Den innklagde staten mente at en forening som sådan ikke kan påberope seg foreningsfriheten; denne friheten tilfaller bare de enkelte individene i foreningen. Til dette bemerket EMD at «[t]he Court reiterates that Article 11 applies to associations, including political parties...»⁹⁶ Frimurerforeningen var helt klart en «association», og kunne derfor hevde å være «victim» for en overtredelse av EMK artikkel 11.⁹⁷

EMDs begrunnelse i denne saken baserte seg i stor grad på dommen i *United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*. I den grad denne dommen etterlot tvil omkring rekkevidden av foreningers vern etter EMK artikkel 11, ble denne tvilen ryddet av banen i *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani v. Italy*: foreningsfriheten etter EMK artikkel 11 beskytter «associations». Dette kan oversettes til «foreninger», et uttrykk som antageligvis er vidt nok til også å omfatte aksjeselskaper.

AB Kurt Kellermann v. Sweden er ett av få eksempler på at aksjeselskaper har påberopt EMK artikkel 11.⁹⁸ I den saken gjorde et selskap gjeldende at dets negative foreningsfrihet var krenket fordi selskapet, for å unngå streik, var tvunget til å bli medlem i en arbeidsgiverorganisasjon eller å signere en kollektivavtale. EMDs drøftelse levner ingen tvil om at aksjeselskapet var vernet av EMK artikkel 11.⁹⁹

Det at aksjeselskaper såpass sjelden påberoper seg EMK artikkel 11 i klager til EMD, vitner om at foreningsfriheten først og fremst beskytter foreninger med ikke-økonomiske formål, som politiske partier og interesseorganisasjoner. EMD har understreket at det er særlig slike foreninger som må beskyttes av foreningsfriheten, på grunn av deres betydning for mangfold og demokrati.¹⁰⁰

Selv om det er sparsomt med rettspraksis omkring aksjeselskaper og EMK artikkel 11, må det antageligvis legges til grunn at aksjeselskaper nyter et generelt vern av bestemmelsen. Den

⁹⁵ Dom 2. august 2001 (35972/97)

⁹⁶ Avsnitt 15

⁹⁷ Avsnitt 16

⁹⁸ Avgjørelse 1. juli 2003 (41579/98)

⁹⁹ Premissenes del A punkt 1; denne delen av klagen ble likevel avvist som åpenbart grunnløs, se premissenes del A punkt 2

¹⁰⁰ Jf. *Tebieti Mühafize Cemiyeti and Israfilov v. Azerbaijan*, dom 8. oktober 2009 (37083/03) avsnitt 52-53

praktiske betydningen av dette er likevel neppe stor. Det er vel først og fremst i slike tilfeller som *AB Kurt Kellermann v. Sweden* omhandler, at vernet vil kunne bli aktuelt. Ellers kan EMK artikkel 11 muligens bli gjort gjeldende i tilfeller hvor offentlige myndigheter nekter å registrere et selskap, eller tvangsoppløser selskapet, jf. *United Communist Party of Turkey and others v. Turkey*.¹⁰¹ Slike beslutninger vil vel anses som inngrep i foreningsfriheten, som ikke kan foretas med mindre vilkårene i EMK artikkel 11 nr. 2 er oppfylt.¹⁰²

3.2.8 EMK artikkel 13 – Retten til et effektivt rettsmiddel

EMK artikkel 13 bestemmer at «[e]nhver hvis rettigheter og friheter fastlagt i denne konvensjon blir krenket, skal ha en effektiv prøvningsrett ved en nasjonal myndighet uansett om krenkelsen er begått av personer som handler i offisiell egenskap.»

Bestemmelsen skal bidra til at krenkelser kan bli reparert på nasjonalt nivå, slik at den krenkede slipper å iverksette maskineriet i Strasbourg. Når det likevel blir levert inn tusenvis av klager til EMD hvert år, er dette fordi nasjonale myndigheter ikke alltid er villige til å reparere krenkelsen. Dette kan enten være fordi nasjonale myndigheter forkaster vedkommendes påstand om å være krenket, eller – i de tilfeller hvor krenkelsen er fastslått nasjonalt – at den reparasjonen som nasjonale myndigheter tilbyr, er for dårlig.

Det er ikke nødvendig å gå nærmere inn på hva som ligger i EMK artikkel 13. For mitt formål er det tilstrekkelig å peke på at bestemmelsen gir den krenkede rett til å få krenkelsen fastslått på nasjonalt nivå. I den grad EMK gir juridiske personer rettigheter, må disse klart nok ha rett til «en effektiv prøvningsrett» for å få krenkelser av slike rettigheter fastslått nasjonalt. I tilfeller hvor nasjonale myndigheter ikke gir tilstrekkelig reparasjon, kan en juridisk person klage til EMD med påstand om brudd på EMK artikkel 13. Dette følger også klart av rettspraksis, jf. for eksempel *The Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria*.¹⁰³

¹⁰¹ Avsnitt 33; saken gjaldt riktignok et politisk parti, men uttalelsene i avsnitt 33 er av mer generell karakter.

¹⁰² I utgangspunktet innebærer oppløsning at klageretten etter EMK artikkel 34 bortfaller, men det må nok – som nevnt ovenfor i punkt 2.2.2 – gjøres unntak fra dette når det er selve oppløsningen som påklages.

¹⁰³ Dom 28. juni 2007 (62540/00) avsnitt 95-103

3.2.9 EMK artikkel 14 – Forbud mot diskriminering

Etter EMK artikkel 14 skal utøvelsen av konvensjonens friheter og rettigheter «bli sikret uten diskriminering på noe grunnlag slik som kjønn, rase, farge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status.» Bestemmelsens forbud mot diskriminering gjelder bare ved utøvelsen av de friheter og rettigheter som følger av konvensjonen, og gjelder altså ikke ved anvendelsen av andre regler enn konvensjonsbestemmelsene.

Tilleggsprotokoll nr. 12 innfører imidlertid et generelt forbud mot diskriminering ved utøvelsen av rettigheter fastlagt i «lov», jf. TP-12 artikkel 1. For øvrig er diskrimineringsforbudet i TP-12 artikkel 1 likelydende med diskrimineringsforbudet i EMK artikkel 14. Utøvelsen av en lovbestemt rettighet skal altså bli sikret uten noen form for diskriminering.

Norge har ikke ratifisert tilleggsprotokoll nr. 12. Protokollen er imidlertid ratifisert av 17 medlemsstater og har trådt i kraft i disse statene.

Selv om bestemmelsene i EMK artikkel 14 og TP-12 artikkel 1 etter sin ordlyd ser ut til å innebære et absolutt forbud mot diskriminering, er det klart at saklig begrunnet diskriminering ikke vil være i strid med bestemmelsene, jf. *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*.¹⁰⁴

Gjelder diskrimineringsforbudene i EMK artikkel 14 og TP-12 artikkel 1 for aksjeselskaper? Diskrimineringsforbudet i EMK artikkel 14 kommer til anvendelse ved «[u]tøvelsen av de rettigheter og friheter som er fastlagt i denne konvensjon», og det er allerede gjort rede for flere konvensjonsrettigheter som kan utøves av aksjeselskaper. Aksjeselskaper har også rettigheter fastlagt i «lov», jf. TP-12 artikkel 1. Dette tilsier at diskrimineringsforbudet i de to bestemmelsene også gjelder for aksjeselskaper.

Når man ser nærmere på ordlyden i bestemmelsene, er de fleste av de uttrykkelig nevnte diskrimineringsgrunnlagene av en slik art at de ikke er anvendelige overfor aksjeselskaper. Aksjeselskaper kan for eksempel ikke ha kjønn, rase, farge eller religion. Derimot kan aksjeselskaper ha nasjonalitet, og de kan i hvert fall ha «annen status». Dette kan kanskje gi

¹⁰⁴ Dom 22. desember 2009 (27996/06...) avsnitt 42

aksjeselskaper et visst diskrimineringsvern ved utøvelsen av sine rettigheter; for eksempel bør det ses bort fra hvilken selskapsform som er brukt, eller i hvilket land selskapet har sitt hovedsete, med mindre det er saklig begrunnet å vektlegge slike momenter.

Det som kanskje kan tale mot at aksjeselskaper bør kunne påberope diskrimineringsforbudet, er at EMD langt på vei har godtatt diskriminering av forretningsforetak. Dette følger av uttalelsen i *Niemietz v. Germany* om at inngrepshjemmelen etter EMK artikkel 8 nr. 2 «might well be more far-reaching where professional or business activities or premises were involved than would otherwise be the case.»¹⁰⁵ I den grad EMD her legger opp til diskriminering, er det imidlertid bare den saklig begrunnede diskrimineringen som tillates. Det er derfor ikke noen motstrid mellom et diskrimineringsforbud for aksjeselskaper forankret i EMK artikkel 14 og TP-12 artikkel 1, og EMDs uttalelser i *Niemietz v. Germany*.

Det følger klart av praksis fra konvensjonsorganene at EMK artikkel 14 verner juridiske personer. Dette fremgår ikke uttrykkelig av noen avgjørelse, men konvensjonsorganene har anvendt EMK artikkel 14 til fordel for juridiske personer, for eksempel i *Sovtransavto Holding v. Ukraine*.¹⁰⁶ TP-12 artikkel 1 er en såpass ny bestemmelse (trådt i kraft i 2005) at det ikke finnes praksis som omhandler dens forhold til juridiske personer. Sammenhengen mellom EMK artikkel 14 og TP-12 artikkel 1 tilsier imidlertid klart at også sistnevnte bestemmelse må kunne påberopes av juridiske personer.

3.2.10 EMK artikkel 41 – Rimelig erstatning

EMK artikkel 41 lyder slik: «Dersom Domstolen [EMD] finner at brudd på konvensjonen eller dens protokoller har funnet sted, og dersom vedkommende høye Kontraherende Parts nasjonale lovverk bare tillater en delvis gjenopprettelse, skal Domstolen om nødvendig tilkjenne den krenkede part rimelig erstatning.»

Det er en nær sammenheng mellom EMK artikkel 41 og EMK artikkel 13. Forskjellen i dem ligger i at EMD etter EMK artikkel 13 ikke kan gjøre annet enn å *fastslå* at nasjonale myndigheter har unnlatt å sørge for gjenopprettelse av krenkelsen, mens EMK artikkel 41 gir EMD mulighet til å *pålegge* nasjonale myndigheter å gjenopprette krenkelsen.

¹⁰⁵ Dom 16. desember 1992 (13710/88) avsnitt 31

¹⁰⁶ Dom 25. juli 2002 (48553/99) avsnitt 99-101

Forutsetningen for at EMK artikkel 41 skal komme til anvendelse, er at nasjonale regler, til tross for konstateringen av at det foreligger en krenkelse, ikke tillater full gjenopprettelse av krenkelsen. Gjenopprettelse vil først og fremst innebære erstatning for økonomisk tap som krenkelsen har ført til, for eksempel tapt fortjeneste for et litterært verk som i strid med EMK artikkel 10 har blitt nektet publisert. Hvis nasjonal rett ikke gir adgang til erstatning for det økonomiske tapet konvensjonsstriden har før til, kan altså EMD pålegge den innklagde staten å betale slik erstatning.

I den grad et aksjeselskap lider økonomisk tap på grunn av en krenkelse det har blitt utsatt for, er det klart at selskapet vil kunne tilkjennes erstatning etter EMK artikkel 41 på samme måte som fysiske personer.

Etter EMDs praksis gir EMK artikkel 41 ikke bare hjemmel for å tilkjenne erstatning for økonomisk tap, men også for ikke-økonomisk tap, jf. *Comingersoll S.A. v. Portugal*.¹⁰⁷ Ikke-økonomisk tap som følge av krenkelsen kan ifølge samme avgjørelse for eksempel være angst, ubehag og usikkerhet.

Kan aksjeselskaper gis rett til erstatning for ikke-økonomisk tap? Et aksjeselskap som sådan er livløst og kan derfor ikke føle angst, ubehag eller usikkerhet. Derimot kan aksjonærene og styremedlemmene i selskapet ha slike følelser.

Comingersoll S.A. v. Portugal dreide seg blant annet om aksjeselskapers adgang til å få erstatning for ikke-økonomisk tap. Forholdet i saken var at et aksjeselskap hadde klaget til EMD over at rettergangen i en sivil sak selskapet var part i, ikke hadde skjedd innen rimelig tid, jf. EMK artikkel 6. EMD ga selskapet medhold i dette, og vurderte spørsmålet om selskapet skulle få erstatning etter EMK artikkel 41. Selskapet krevde erstatning for både økonomisk og ikke-økonomisk tap. For så vidt gjaldt økonomisk tap verserte det en sak for portugisiske domstoler om det aktuelle beløpet, og EMD fant derfor at det ikke var godtgjort at det «nasjonale lovverk bare tillater en delvis gjenopprettelse», jf. EMK artikkel 41.¹⁰⁸ EMD gikk så over til å vurdere om selskapet kunne få erstatning for ikke-økonomisk tap.

¹⁰⁷ Dom 6. april 2000 (35382/97) avsnitt 29

¹⁰⁸ Avsnitt 30

Domstolen viste til at den i tidligere saker hadde tilkjent andre typer juridiske personer erstatning for ikke-økonomisk tap.¹⁰⁹ Deretter uttalte EMD følgende¹¹⁰:

«In the light of its own case-law and that practice, the Court cannot therefore exclude the possibility that a commercial company may be awarded pecuniary compensation for non-pecuniary damage.»

Sentralt i vurderingen av om et selskap skal tilkjennes erstatning for ikke-økonomisk tap, er ifølge EMD om krenkelsen har fått negative konsekvenser for selskapets rykte, beslutningsplanlegging og styre. Det skal også, riktignok i noe mindre grad, legges vekt på om krenkelsen har forårsaket «anxiety and inconvenience» for selskapet styremedlemmer.¹¹¹

Domstolen vurderte deretter den konkrete saken, og fant at krenkelsen av selskapets krav på en rettergang innen rimelig tid, hadde påført selskapets styremedlemmer og aksjonærer «considerable inconvenience and prolonged uncertainty.»¹¹² Selskapet ble derfor tilkjent erstatning for ikke-økonomisk tap.

Det kan stilles spørsmålsteget ved EMDs metode i denne avgjørelsen. EMD legger vekt på følelser hos personer som ikke er parter i saken, og som antageligvis ikke ville ha fått status som «victim» dersom de selv hadde klaget. Disse personenes antatte reaksjon på den sene saksbehandlingstiden i den portugisiske domstolen, er det eneste grunnlaget EMD viser til i sin begrunnelse for at selskapet skal tilkjennes erstatning for ikke-økonomisk tap. *Comingersoll S.A. v. Portugal* er nok et eksempel på at EMD er villig til å ta snarveier for å styrke juridiske personers menneskerettsvern.

Det kan etter dette konkluderes med at aksjeselskaper kan tilkjennes erstatning etter EMK artikkel 41, både for økonomisk tap og for ikke-økonomisk tap.

¹⁰⁹ Avsnitt 32

¹¹⁰ Avsnitt 35

¹¹¹ Avsnitt 35

¹¹² Avsnitt 36

3.3 Tilleggsprotokoll nr. 1

3.3.1 Generelt om protokollen og dens relevans for aksjeselskaper

Tilleggsprotokoll nr. 1 trådte i kraft i mai 1954, altså bare noen måneder etter EMK. Per i dag har 45 medlemsstater ratifisert protokollen. Protokollen inneholder tre bestemmelser som kan påberopes av individer. TP-1 artikkel 1 vil bli omtalt i punkt 3.3.2. Det kan imidlertid først konstateres at TP-1 artikler 2 og 3, som sikrer enhver rett til utdanning og til frie valg, naturlig nok ikke kan påberopes av aksjeselskaper. Dette følger også uttrykkelig av Kommisjonens avvisningsavgjørelse i *Scientology Kirche Deutschland E.V. v. Germany*¹¹³:

«Solely the members of the applicant association, as individuals, could claim to be victims of a violation of these rights [EMK artikkel 8, TP-1 artikler 2 og 3], which by their nature are not susceptible of being exercised by an association.»

Senere praksis fra EMD viser riktignok at et politisk parti vil kunne gjøre gjeldende rettighetene som følger av TP-1 artikkel 3, jf. for eksempel *Georgian Labour Party v. Georgia*.¹¹⁴ Andre juridiske personer kan imidlertid ikke påberope seg denne bestemmelsen.

3.3.2 TP-1 artikkel 1 – Vern om eiendom

Tilleggsprotokoll nr. 1 artikkel 1 er den eneste bestemmelsen i EMK og tilleggsprotokollene som uttrykkelig gir juridiske personer vern. Bestemmelsens første ledd første punktum slår fast at «[e]nhver fysisk eller juridisk person har rett til å få nyte sin eiendom i fred.» Første ledd annet punktum gir det offentlige rett til på visse vilkår å frata noen sin eiendom, mens annet ledd åpner for at statene kan gi nødvendige lover for å kontrollere bruken av eiendom.

Det vernede godet i TP-1 artikkel 1 – «eiendom» (på engelsk «possessions») – betyr ikke bare fysiske gjenstander. Vernet om eiendom omfatter også andre rettigheter. Det er imidlertid ikke nødvendig å gå nærmere inn på hvilke rettigheter som faller innenfor TP-1 artikkel 1 og hvilke som faller utenfor. For mitt formål er det tilstrekkelig å konstatere at bestemmelsen allerede etter sin ordlyd verner juridiske personer, herunder aksjeselskaper.

¹¹³ Avgjørelse 7. april 1997 (34614/97) premissenes punkt 1 åttende innrykk

¹¹⁴ Dom 8. juli 2008 (9103/04) avsnitt 72-74

3.4 Tilleggsprotokoll nr. 4

Tilleggsprotokoll nr. 4 trådte i kraft i mai 1968, og er ratifisert av 43 medlemsstater. Protokollen gir bestemmelser som sikrer individer bevegelsesfrihet gjennom å forby gjeldsfengsel (TP-4 nr. 1), restriksjoner på bevegelsesfriheten (TP-4 nr. 2), utvisning av egne statsborgere (TP-4 nr. 3) og kollektiv utvisning av utlendinger (TP-4 nr. 4). Felles for alle disse bestemmelsene er at de etter sin art bare kan påberopes av fysiske personer.

I *Eugenia Michaelidou Developments Ltd. and Michael Tymvios v. Turkey* fremmet EMD riktignok en klage over blant annet brudd på TP-4 artikler 2 og 3 til behandling.¹¹⁵ Dette må imidlertid bare ha vært til fordel for den private personen, ikke for selskapet.¹¹⁶ Det må anses som åpenbart at disse bestemmelsene bare kan påberopes av mennesker.

3.5 Tilleggsprotokoll nr. 7

3.5.1 Generelt om protokollen og dens relevans for aksjeselskaper

Tilleggsprotokoll nr. 7 trådte første gang i kraft i november 1988. Per i dag er protokollen ratifisert av 42 stater. Protokollen inneholder fem artikler som gir individer rettigheter. TP-7 artikkel 1 gir rettergangsgarantier i forbindelse med utvisning av utlendinger, og gjelder således ikke aksjeselskaper. TP-7 artikkel 5, som er omtalt under punkt 3.2.2.f), kan heller ikke påberopes av aksjeselskaper. TP-7 artikler 2, 3 og 4, som gjelder i straffesaker, skal derimot omtales noe nærmere.

3.5.2 TP-7 artikkel 2 – Ankerett i straffesaker

TP-7 artikkel 2 nr. 1 gir «[e]nhver som er kjent skyldig av en domstol i en straffbar handling ... rett til å få skyldspørsmålet eller straffeutmålingen overprøvd av en høyere domstol.» TP-7 artikkel 2 nr. 2 gir adgang for enkelte unntak fra denne rettigheten.

TP-7 artikkel 2 kommer til anvendelse i straffesaker. Som tidligere nevnt kan aksjeselskaper bli utsatt for straffeforfølgning, både i ordinære straffesaker og i saker som etter en vurdering av «Engel»-kriteriene må anses som straffesaker. Juridiske personer nyter dessuten vern av de

¹¹⁵ Avgjørelse 8. juni 1999 (16163/90)

¹¹⁶ Denne delen av klagen ble senere avvist, fordi Tyrkia ikke hadde ratifisert TP-4, jf. dom 31. juli 2003 (16163/90) avsnitt 19.

rettergangsgarantiene som er nedfelt i EMK artikler 6 og 7. Det er derfor gode grunner til å anta at også TP-7 artikkel 2 kan påberopes av aksjeselskaper. For eksempel vil et aksjeselskap ha en beskyttelsesverdig interesse i å få overprøvd en fellende straffedom eller et ligningsvedtak som ilegger selskapet tilleggsskatt.

Praksis fra konvensjonsorganene levner ingen tvil om at også TP-7 artikkel 2 kan påberopes av juridiske personer. For eksempel i *Peterson Sarpsborg AS and others v. Norway* la Kommisjonen uten videre til grunn at TP-7 artikkel 2 vernet klagerne.¹¹⁷

3.5.3 TP-7 artikkel 3 – Erstatning for uriktig domfellelse

TP-7 artikkel 3 gir enhver som har blitt renvasket for en uriktig domfellelse, rett til erstatning for den tålte straff. Denne bestemmelsen faller, slik jeg ser det, under samme kategori som EMK artikler 6 og 7 og TP-7 artikkel 2, idet den knytter seg til rettergangen i straffesaker. Jeg har ikke funnet rettspraksis omkring anvendelsen av denne bestemmelsen i forhold til juridiske personer, men det bør – på grunn av bestemmelsens sammenheng med de øvrige rettergangsgarantiene – likevel kunne legges til grunn at den beskytter juridiske personer.

3.5.4 TP-7 artikkel 4 – Rett til ikke å bli stilt for retten eller straffet to ganger

TP-7 artikkel 4 oppstiller et forbud mot at noen blir straffeforfulgt på ny for en straffbar handling som vedkommende er endelig frikjent eller domfelt for. Dette forbudet mot dobbeltforfølgning er en rettergangsgaranti som – på lik linje med TP-7 artikler 2 og 3 – må kunne påberopes av aksjeselskaper. Dette støttes av *Haralambidis and others v. Greece*, hvor EMD implisitt la til grunn at TP-7 artikkel 4 også verner juridiske personer.¹¹⁸

¹¹⁷ Avgjørelse 27. november 1996 (25944/94) premissenes punkt 3

¹¹⁸ Avgjørelse 23. mars 2000 (36706/97) premissenes punkt 1-4

Kapittel 4 Avsluttende bemerkninger

4.1 Oppsummering av aksjeselskapers menneskerettsvern

De første årene etter vedtagelsen av EMK var det antageligvis ikke mange som hadde sett for seg at aksjeselskaper skulle kunne påberope seg menneskerettigheter i særlig grad.¹¹⁹ Oppfatningen var vel at enhver «non-governmental organisation» bare skulle kunne påberope seg menneskerettigheter som uttrykkelig gav organisasjoner vern.

I løpet av de siste tiårene har det imidlertid skjedd en klar utvikling i retning av å gi juridiske personer rettigheter. Dagens gjeldende rettsoppfatning er at enhver «non-governmental organisation», herunder aksjeselskaper, nyter et generelt vern av menneskerettighetene, og det er unntak fra dette utgangspunktet som krever en begrunnelse. Begrunnelsen for de unntakene som finnes, går utelukkende ut på at vedkommende rettigheter er av en slik art at de bare kan påberopes av fysiske personer, for eksempel retten til liv og retten til å gifte seg.

En oppsummering av EMDs praksis de siste årene viser at aksjeselskaper, i likhet med andre juridiske personer, kan påberope seg rettergangsgarantiene i EMK og tilleggsprotokollene, og de kan også påberope seg beskyttelse mot inngrep i sine lokaler, korrespondanse, ytringsfrihet, forsamlings- og foreningsfrihet, og eiendomsrett. Videre har juridiske personer vern mot diskriminering og rett til et effektivt rettsmiddel. Religionsfriheten og retten til frie valg kan påberopes av enkelte typer juridiske personer, men ikke av aksjeselskaper.

4.2 Vurdering av EMDs rettsutvikling

Den rettsutviklingen som har funnet sted i EMD i retning av å gi aksjeselskaper rettigheter, gir grunn til noen rettspolitiske vurderinger. At aksjeselskaper nå kan påberope seg en rekke av menneskerettighetene, står etter min mening delvis i kontrast med formålet bak vedtagelsen av EMK, og har gitt konvensjonen en annen karakter enn den burde ha hatt.

Den mest innlysende innvendingen mot utvidelsen av menneskerettighetene til å gjelde aksjeselskaper, er nettopp at det er tale om *menneskerettigheter*. Denne innvendingen kan imidlertid ikke rettes mot EMD, fordi medlemsstatene allerede på vedtagelsestidspunktet la til

¹¹⁹ Jf. i denne retning Emberland s. 10

grunn at organisasjoner skulle ha klagerett, og i TP-1 artikkel 1 uttrykkelig ga juridiske personer vern om eiendomsretten. EMD kan således ikke ta «skylden» for at aksjeselskaper overhodet er beskyttet.

En innvending mot EMDs rettsutvikling er at aksjeselskaper *i så stor grad* har blitt rettighetssubjekter etter EMK. Istedenfor å slå fast at aksjeselskapers vern er begrenset til å gjelde der dette uttrykkelig eller forutsetningsvis er bestemt, har EMD lagt for dagen en mer progressiv tolkningsmetode og gitt aksjeselskaper et vern som langt på vei sammenfaller med fysiske personers vern. Denne utviklingen gir et inntrykk av at aksjeselskaper har et like stort beskyttelsesbehov som fysiske personer, noe som etter min mening ikke er riktig.

Som nevnt under punkt 1.6 ovenfor, er det min oppfatning at mennesker har et klart større behov for beskyttelse enn aksjeselskaper. EMD burde derfor så langt det er mulig, konsentrere sin rettsskapende virksomhet rundt styrking av menneskers vern. Ved å tolke menneskerettighetene så vidt at også aksjeselskaper i stor grad er beskyttet, har EMD imidlertid sendt ut en felleseuropeisk invitasjon til aksjeselskaper som har mer enn nok av penger å bruke på en prosess i Strasbourg. En rekke av de sakene jeg har gjennomgått i denne avhandlingen, vedrørende klager fra aksjeselskaper, viser at EMD nå må hankses med problemstillinger som befinner seg så langt fra menneskerettighetenes kjerneområde at det svekker menneskerettighetenes legitimitet. For eksempel er det vanskelig å begripe at saksforholdet i Rt. 2007 s. 1612, som jeg nevnte under punkt 1.1 og som er brakt inn til EMD, i det hele tatt angår menneskerettigheter.

Et alternativ til EMDs rettsutvikling kunne ha vært å begrense aksjeselskapers menneskerettsvern til å gjelde aksjeselskaper som har små forutsetninger for å ivareta sine interesser. Det synes lettere å godta en klage fra en liten familiebedrift, enn en klage fra et stort og ressurssterkt selskap. Det ville imidlertid reise vanskelige avgrensningsspørsmål om man ved vurderingen av om menneskerettighetene kommer til anvendelse, skulle operere med et skille mellom små og store aksjeselskaper. En slik avgrensning måtte i så fall ha funnet sted ved endring av EMK, ikke gjennom rettspraksis.

Et problematisk aspekt ved EMDs villighet til å styrke aksjeselskapers vern, er at det går på bekostning av fysiske personers tilgang til EMD. Klager fra aksjeselskaper utgjør riktignok ingen stor andel av det totale antall klager EMD mottar årlig; i perioden 1998-2003 avsa EMD

3307 dommer, hvorav bare 126 hadde sitt utspring i klager fra aksjeselskaper eller andre kommersielle aktører.¹²⁰ Utviklingen av aksjeselskapers menneskerettsvern taler imidlertid for at klager fra aksjeselskaper vil utgjøre en større og større andel av det totale klageantallet i årene som kommer. Dette vil gjøre saksbehandlingstiden og køen i en allerede overbelastet EMD enda lengre, noe som ytterligere vil svekke fysiske personers muligheter til å håndheve sine menneskerettigheter. Det kan derfor spørres om det er en effektivisering av menneskerettighetene vi er vitne til, eller om det egentlig er stikk motsatt.

Den uholdbare situasjonen som EMDs saksbehandlingstid representerer, har man riktignok forsøkt å løse gjennom å vedta TP-14, som trer i kraft 1. juni 2010.¹²¹ Ved ikrafttredelsen vil flere avvisningsavgjørelser kunne treffes av én dommer istedenfor tre dommere.¹²² En annen nyskaping er at EMD heretter ikke vil behandle en klage med mindre klageren kan påvise at han har «suffered a significant disadvantage».¹²³ Tiden vil vise om denne tilleggsprotokollen vil være til hjelp.

4.3 Veien videre for aksjeselskapers menneskerettsvern

Med tanke på den – til tider svært – dynamiske tolkningsmetoden som EMD benytter seg av, er det lite som tyder på at utviklingen av aksjeselskapers vern vil bli reversert. Det er snarere grunn til å forvente at aksjeselskapers menneskerettsvern i fremtiden vil bli ytterligere styrket. Som jeg nevnte under punkt 3.2.5.e), har EMD tilsynelatende satt i gang en utvikling i retning av at aksjeselskaper kan ha et privatliv. Det er ikke usannsynlig at vi i nær fremtid vil få en bekreftende avgjørelse om akkurat dette.

Er det grunn til å forvente en enda mer vidtrekkende styrking av aksjeselskapers menneskerettsvern? Uttalelsene i *Société Colas Est and others v. France* om at aksjeselskaper kan ha et «hjem», viser at EMD er villig til å gå svært langt i sin tolkning for å nå det ønskede resultatet.¹²⁴ At aksjeselskaper kan ha et «hjem» etter EMK artikkel 8 nr. 1, er for mine ører like fjernt som om aksjeselskaper skulle ha et «liv» etter EMK artikkel 2. Utviklingen går i

¹²⁰ Emberland s. 13-14

¹²¹ TP-14 i fulltekst: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/194.htm>

¹²² Ny artikkel 27 nr. 1

¹²³ Ny EMK artikkel 35 nr. 3 bokstav b; bestemmelsen oppstiller imidlertid noen unntak fra denne regelen.

¹²⁴ Dom 16. april 2002 (37971/97) avsnitt 41

retning av at rettigheter som åpenbart bare tilsiktet å beskytte fysiske personer, til slutt blir gjort til en del av aksjeselskapers menneskerettsvern.

Det kan se ut til at EMD har innsett at avgjørelsen i *Société Colas Est and others v. France* gikk noe langt i å utvide innholdet i uttrykket «hjem», jf. en senere uttalelse i *Leveau and others v. France*¹²⁵:

«However, some limits must be set to this broad interpretation of the "home" and dynamic interpretation of Article 8, to avoid flying in the face of common sense and completely subverting the intentions of the authors of the Convention.»

I motsetning til det tidligere avgjørelser kan etterlate et inntrykk av, viser EMD her at domstolen er klar over at den utvidede tolkningen av EMK kan komme i konflikt med andre hensyn. Det kan derfor se ut til at EMD i fremtiden vil avstå fra å foreta mer kontroversielle tolkninger enn den som følger av *Société Colas Est and others v. France*. I så fall er det vanskelig å se for seg en ytterligere utvidelse av aksjeselskapers menneskerettsvern enn det vernet selskapene har i dag. Det gjenstår imidlertid å se hvor langt EMD vil gå før domstolen sier stopp.

¹²⁵ Avgjørelse 6. september 2005 (63512/00) premissenes 23. innrykk

Kildeliste

Avgjørelser fra EMD:

<u>Dato:</u>	<u>Saknr.:</u>	<u>Parter:</u>
22/12/2009	(27996/06...)	<i>Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina</i>
08/10/2009	(37083/03):	<i>Tebieti Mühafize Cemiyeti and Israfilov v. Azerbaijan</i>
09/04/2009	(28070/06):	<i>A. v. Norway</i>
08/07/2008	(9103/04):	<i>Georgian Labour Party v. Georgia</i>
13/12/2007	(40998/98):	<i>Islamic Republic of Iran Shipping Lines v. Turkey</i>
16/10/2007	(74336/01):	<i>Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria</i>
28/06/2007	(62540/00):	<i>The Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria</i>
07/12/2006	(35841/02):	<i>Österreichischer Rundfunk v. Austria</i>
24/11/2005	(49429/99):	<i>Capital Bank AD v. Bulgaria</i>
06/09/2005	(63512/00):	<i>Leveau and others v. France</i>
28/04/2005	(41604/98):	<i>Buck v. Germany</i>
09/09/2004	(49429/99):	<i>Capital Bank AD v. Bulgaria</i>
23/09/2003	(53984/00):	<i>Radio France and others v. France</i>
31/07/2003	(16163/90):	<i>Eugenia Michaelidou Developments Ltd. and Michael Tymvios v. Turkey</i>
01/07/2003	(41579/98):	<i>AB Kurt Kellermann v. Sweden</i>
06/02/2003	(53818/00):	<i>T.W. Computeranimation GmbH and others v. Austria</i>
12/11/2002	(32559/96):	<i>Fortum Oil and Gas Oy v. Finland</i>
25/07/2002	(48553/99):	<i>Sovtransavto Holding v. Ukraine</i>
16/04/2002	(37971/97):	<i>Société Colas Est and others v. France</i>
02/08/2001	(35972/97):	<i>Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani v. Italy</i>
28/06/2001	(24699/94):	<i>Vgt Verein Gegen Tierfabriken v. Switzerland</i>
06/04/2000	(35382/97):	<i>Comingersoll S.A v. Portugal</i>
23/03/2000	(36706/97):	<i>Haralambidis and others v. Greece</i>
25/01/2000	(32602/96):	<i>Aannemersbedrijf Gebroeders Van Leeuwen B.V. v. The Netherlands</i>
31/08/1999	(32367/96):	<i>APEH Üldözötteinek Szövetsége and others v. Hungary</i>
29/06/1999	(32549/96):	<i>Verein Netzwerk v. Austria</i>
08/06/1999	(16163/90):	<i>Eugenia Michaelidou Developments Ltd. and Michael Tymvios v. Turkey</i>

20/05/1999	(21980/93):	<i>Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway</i>
30/01/1998	(19392/92):	<i>United Communist Party of Turkey and others v. Turkey</i>
26/09/1995	(14807/89):	<i>Agrotexim and others v. Greece</i>
24/02/1994	(12547/86):	<i>Bendenoun v. France</i>
30/06/1993	(16130/90):	<i>Sigurður A. Sigurjónsson v. Iceland</i>
16/12/1992	(13710/88):	<i>Niemietz v. Germany</i>
22/05/1990	(12726/87):	<i>Autronic AG v. Switzerland</i>
20/11/1989	(10572/83):	<i>Markt Intern Verlag GmbH and Klaus Beermann v. Germany</i>
08/06/1976	(5100/71...):	<i>Engel and others v. The Netherlands</i>
06/02/1976	(5614/72):	<i>Swedish Engine Driver's Union v. Sweden</i>

Avgjørelser fra Kommisjonen:

<u>Dato:</u>	<u>Saksnr.:</u>	<u>Parter:</u>
29/06/1998	(29221/95...):	<i>Stankov and United Macedonian Organisation "ILINDEN" v. Bulgaria</i>
07/04/1997	(34614/97):	<i>Scientology Kirche Deutschland e.V. v. Germany</i>
27/11/1996	(25944/94):	<i>Peterson Sarpsborg AS and others v. Norway</i>
15/04/1996	(20471/92):	<i>Kustannus Oy Vapaa Ajattelija AB and others v. Finland</i>
16/10/1995	(23892/94):	<i>ACREP v. Portugal</i>
09/01/1995	(19509/92):	<i>Church of Scientology of Paris v. France</i>
07/03/1991	(14234/88...):	<i>Open Door Counselling Ltd. and others v. Ireland</i>
12/10/1988	(11921/86):	<i>Verein "Kontakt-Information-Therapie" (KIT) and Siegfried Hagen v. Austria</i>
19/03/1981	(8118/77):	<i>Omkarananda and the Divine Light Zentrum v. Switzerland</i>
16/07/1980	(8440/78):	<i>Christians against Racism and Fascism v. The United Kingdom</i>
05/05/1979	(7805/77):	<i>X. and Church of Scientology v. Sweden</i>
27/02/1979	(7865/77):	<i>Company X. v. Switzerland</i>
27/09/1976	(7427/76):	<i>Four companies v. Austria</i>
21/03/1975	(6538/74):	<i>Times Newspaper Ltd. and others v. The United Kingdom</i>
17/12/1968	(3798/68):	<i>Church of X. v. The United Kingdom</i>

Avgjørelse fra Norges Høyesterett:

Rt. 2007 s. 1612

Litteratur:

Emberland, Marius, *The Human Rights of Companies – Exploring the structure of ECHR protection* (Oxford 2006)

Bårdsen, Arnfinn, *Krenkelses og klager* (Bergen 1999)

Internett:

Europarådets grunnprinsipper og målsetninger:

<http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=nosObjectifs&l=en>

Liste over signaturer og ratifikasjoner av TP-14:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=194&CM=10&DF=19/04/2010&CL=ENG>

TP-14 i fulltekst:

<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/194.htm>

Bernh. Larsen Holding AS and others v. Norway (24117/08): «Statement of Facts and Questions and Requests»:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=larsen%20%7C%20holding&sessionid=51618589&skin=hudoc-cc-en>

Antall ord i oppgaven: 17 153